

УДК 930.25(477.73)

Л. Л. ЛЕВЧЕНКО*

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЧОРНОМОРСЬКИЙ АРХІВ:
ПІСЛЯМОВА ДО ПОДІЙ 1934 РОКУ**

Стаття висвітлює формування архіву Чорноморського флоту Російської імперії у Миколаєві протягом XIX ст. – початку XX ст., склад і зміст його фондів, вивезення Центрального Чорноморського військово-морського архіву з Миколаєва до Ленінграду 1934 року, боротьбу директора Миколаївського державного історичного архіву С. З. Каткова за передавання визначених протоколом ЦАУ СРСР та ЦАУ УСРР фондів на зберігання до архівів України.

Ключові слова: Миколаївський портовий архів; Центральный Чорноморський архів; Центральный Чорноморський військово-морський архів; архів Чорноморського флоту Російської імперії.

Автор статті щиро дякує заступнику директора Російського державного архіву Військово-Морського Флоту, кандидату історичних наук, заслуженому працівнику культури Російської Федерації Малевинській Марині Євгенівні за допомогу у висвітленні долі Центрального Чорноморського архіву.

У травні 2014 року минає 80 років з того часу, як з України вивезено Центральный Чорноморський архів. У фондах цього архіву, що знаходився у Миколаєві з кінця XVIII ст. до 1934 р., понад століття відклалися документи з історії Чорноморського флоту та портів Чорного моря, суднобудування, міст і селищ Причорноморського регіону Півдня України, пов'язаних із флотом. Щоб зрозуміти цінність документів цього архіву, здійснимо невеличкий історичний екскурс у минуле.

Північне Причорномор'я та Крим ще з давніх часів мали важливе політичне, стратегічне та економічне значення. У IX-XIII ст. тут пролягав “шлях із варягів у греки” між Балтикою і Візантією. Київські князі Аскольд і Дір (860–861), Олег (907 і 911), Ігор (941 і 944), Святослав (968–971), Володимир (988), Ярослав Мудрий (1043) вели успішну боротьбу за право вільного мореплавства і торгівлі на Чорному морі, підписували вигідні угоди з Візантією. У XIII ст. ці території захопили монголо-татари. В результаті вдалих воєнних і дипломатичних дій наприкінці XIV ст. литовсько-руський князь Вітовт отримав від татар грамоту, в якій вони зрікалися “історичних прав” на руські землі і повертали Литовському князівству Чорномор'я. На цих землях Вітовт

---

* *Левченко Лариса Леонідівна* – кандидат історичних наук, директор Державного архіву Миколаївської області.

збудував низку фортець, у тому числі Хаджибей (сучасна Одеса), Дашев (Очаків) та Соколець (Вознесенськ).

Запорозькі козаки багато разів здійснювали переможні походи проти турок по Чорному морю в Крим, до витоку Дунаю. На легких суднах “чайках” вони досягали Кафи і Синопу, громили турецькі фортеці Очаків і Азов та доходили до самого Стамбула (1575, 1587, 1588, 1589, 1590, 1602, 1606–1609, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1621, 1622–1626, 1629, 1630, 1633, 1637, 1638). Один з найбільших морських походів козаки здійснили у 1633 р. Вони вели бої за Ізмаїл, Кілію, міста і селища між Дніпром і Дунаєм. У 1637 р. козаки відвоювали у турків фортецю Азов і п’ять років її утримували. У 1649 р. за договором про торгівлю Богдана Хмельницького з Туреччиною козаки отримали право вільного мореплавства і заходу у порти на всіх островах, що належали Туреччині, у Чорному та Егейському морях. Козаки брали участь майже у всіх російсько-турецьких війнах.

Московське царство, а згодом Російська імперія довгий час мріяли про землі Криму і Північного Причорномор’я та панування у Чорноморському басейні. Починаючи з XVII ст., велися війни з Кримським ханством, а потім Османською імперією: 1676–1681, 1686–1700, 1710–1713, 1735–1739, 1768–1774, 1787–1791, 1806–1812, 1828–1829, 1853–1856, 1877–1878 рр. У результаті до Російської імперії були приєднані Південна Україна, Бессарабія, Крим, північно-західний Кавказ, Чорноморське узбережжя Кавказу, південно-західна Грузія та північна частина турецької Вірменії. Результатом російсько-турецької війни 1768–1774 рр. був Кючук-Кайнарджийський мирний договір (11 липня 1774 р.), за яким до Російської імперії відійшли територія Південної України до Південного Бугу, фортеці Кінбурн, Керч, Єнікале. На той час це забезпечувало Росії право вільного мореплавства на Чорному морі та вихід через чорноморські протоки. Росія прагнула закріпити свої завоювання. Досягти цієї мети можливо було тільки з сильним військовим флотом. Організацією суднобудування і заснуванням флоту на Чорному морі займався державний і військовий діяч Російської імперії Г. О. Потьомкін. Насамперед на Півдні України, в урочищі Олександршанц, з ініціативи Потьомкіна та Указом Катерини II від 18 червня 1778 р. засновано фортецю, порт з гаванню, адміралтейство з верф’ю та місто Херсон¹. Через рік херсонські суднобудівники спустили на воду 60-гарматний корабель “Слава Катерини” і фрегат “Тригорий Богослов”. Херсонське адміралтейство з верф’ю діяло до 1827 р. За цей час тут побудували 170 кораблів і суден для Чорноморського флоту.

З початку 1773 р. російські моряки вели вимірювання в Ахтіярській гавані, яка за своїми кліматичними умовами, природними особливостями і розташуванням у Чорноморському басейні представляла унікальні можливості для базування флоту і здійснення контролю на

Чорному і Азовському морях. Капітальне освоєння берегів Ахтіярської гавані почалося після приєднання Кримського півострова (8 квітня 1783 р.) до Російської імперії². 10 лютого 1784 р. Катерина II підписала Указ, яким повеліла “улаштувати такі укріплення”: “фортецю велику Севастополь”, де нині Ахті-Яр і де повинні бути адміралтейство, верф для кораблів першого рангу, порт і військове селище³. Невдовзі, щоб оглянути Чорноморський флот, Катерина II прибула до Севастополя у супроводі високопоставлених представників іноземних держав. Демонстрація могутності Чорноморського флоту викликала відповідну реакцію: Туреччина висунула ультиматум про повернення Криму і 21 серпня 1787 р. почалася чергова російсько-турецька війна. Діючий флот потребував спорудження нових кораблів на заміну тих, що виходили із ладу. Це завдання покладалося на Херсонську верф, “але мілководдя гирл перешкоджало виводити із Херсона в море великого рангу кораблі”. Тому Г. О. Потьомкін розпочав пошук нового зручного місця для спорудження верфі. Кригс-комісар М. Л. Фалєєв звернув увагу Потьомкіна на землі при злитті річок Південний Буг і Інгул. Той загорівся ідеєю “майбутнього грандіозного адміралтейства – гнізда нового російського Чорноморського флоту”. Із цією метою у 1789 р. Потьомкіним засновано м. Миколаїв. 29 серпня 1791 р. Г. О. Потьомкін писав М. Л. Фалєєву: “Поспішайте з озброєнням Миколаєва. Ти не можеш собі уявити, наскільки він потрібен. Від цього, крім того, залежить честь моя і Миколаївської верфі, мало кому відомої...”⁴. Незважаючи на великий приплив бажаючих оселитися в Миколаєві, робочих рук в адміралтействі не вистачало. Тому за розпорядженням Г. О. Потьомкіна до Миколаївського адміралтейства з метою забезпечення верфі робочою силою у 1790 р. були приписані селища Богоявленськ, Воскресенськ, Калинівка (сучасна Миколаївська область), Покровськ (сучасна Херсонська область), Знам’янка і Богданівка⁵ (сучасна Кіровоградська область)⁶. У Богоявленськ Г. О. Потьомкін примусово переселив селян із Київського і Новгород-Сіверського намісництв, ними ж було заселено селище Покровськ. До 1794 р. у Богоявленськ переселено майстрових Кричевського канатного заводу (сучасна Білорусь). Калинівку і Воскресенськ примусово заселяли російськими кріпаками, які втекли від своїх поміщиків, а також тут селилися вихідці з Правобережної України та сім’ї ремісників із центральних губерній Російської імперії. Поселення отримали статус адміралтейських, і згодом для управління ними засновано Управління Чорноморських адміралтейських поселень⁷.

29 грудня 1791 р. укладено Яську мирну угоду, за якою до Російської імперії відійшли землі між Південним Бугом і Дністром та закріплювалось все Північне Причорномор’я, у тому числі Крим. Необхідність захищати щойно завойовані землі спричинила значне збільшення штатів та фінансування Чорноморського флоту: кількість військових кораблів

різного типу мала дорівнювати 490 одиницям, а фінансування – понад 2 млн рублів щороку. 28 квітня 1795 р. м. Миколаїв визначено місцеперебуванням Чорноморського адміралтейського правління. Щоправда, його голова, адмірал М. С. Мордвинов, влаштувався у Миколаєві ще рік до того. Протягом двох років у Миколаєві було зосереджено всі інститути управління Чорноморським флотом, а також розміщено кадетський корпус, казенну друкарню морського відомства та архів⁸.

Маніфестом Катерини II від 22 лютого 1784 р. м. Севастополь відкрито для “всіх народів, що в дружбі з імперією нашою знаходяться, на користь торгівлі їх із вірними нашими підданими”⁹. Однак вже 27 травня 1794 р. в Указі Катерини II М. С. Мордвинову про Севастополь йшлося як про виключно військовий порт: “У військовій гавані не тільки іноземців, а й своїх, які не служать у флоті або адміралтействі, не впускати без наказу головного командира над портом. Непотрібні для флоту люди мають бути виведеними із військової гавані і порту в місця для міста призначені, і щоб там, окрім житла морських служителів, приватних ніяких не було”¹⁰. 13 лютого 1798 р. на Таврійському півострові оголошувалося порто-франко на 30 років, “окрім одного Севастополя, яко військової гавані”¹¹. 23 лютого 1804 р. Комітет зі створення флоту оголосив Севастополь головним військовим портом на Чорному морі. Купецьким кораблям вхід в нього було заборонено, “хіба що від шторму чи заради інших несподіваних випадків зайде в порт для ремонту або для врятування, а не для торгу”. Урядом Російської імперії передбачалося, що тоді “припинились би шляхи до розголошення становища флоту нашого і, отже, відомості про вжиті заходи; військові люди, які знаходяться при ньому, при малих зносінах із купецтвом, не були б ніякими іншими предметами розважені і займались би одними військовими вправами...”¹².

8 жовтня 1802 р. Указом російського імператора Олександра I велику Новоросійську губернію поділено на Миколаївську, Катеринославську і Таврійську. У цьому ж указі йдеться про особливий статус Севастополя: хоча він знаходився на території Таврійської губернії, він не був повітовим містом і не належав до жодного з семи повітів губернії¹³. Миколаїв було оголошено центром Миколаївської губернії. 20 травня 1803 р. у Миколаєві урочисто відкрились губернські органи правління¹⁴. Однак, у той час, коли в Миколаєві готувалися святкувати заснування губернії, у Петербурзі 15 травня 1803 р. вийшов новий указ “Про переведення губернського правління із Миколаєва до Херсону і про перейменування Миколаївської губернії на Херсонську”¹⁵. Причини ухвалення цього указу банальні: місто було переповнене установами морського відомства і вільних будівель для розташування губернського правління не знайшлося. Миколаїв повністю підпорядковувався морському відомству.

Відтак, урядом Російської імперії було визнано доцільним поєднати під керівництвом Головного командира Чорноморського флоту і портів усі міста і селища, пов'язані із флотом і суднобудуванням, а також порти, адміралтейства, верфі. Тож 20 березня 1805 р. в одну адміністративну одиницю, незважаючи на територіальну належність, поєднали міста Севастополь і Миколаїв та Чорноморські адміралтейські поселення. Це адміністративно-територіальне утворення отримало назву Миколаївське і Севастопольське військове губернаторство¹⁶. Функції військового губернатора були покладені на Головного командира Чорноморського флоту і портів. Центром губернаторства стало м. Миколаїв. Миколаївський історик XIX ст. Г. Ге писав: "... Миколаїв оголошено особливим губернаторством... місто остаточно стає флотським..."¹⁷. Відтак, грандіозний проект Г. О. Потьомкіна про "гніздо російського Чорноморського флоту" втілювався у життя.

Протягом XIX ст. у Миколаєві розташовувалися Канцелярія Головного командира Чорноморського флоту і портів, штаб і канцелярія Чорноморського флоту, чергова частина, аудиторіат, гідрографічне відділення і Чорноморське депо мап, медичне відділення, Центральний Чорноморський архів, інтендантство, Миколаївський кораблебудівний обліковий комітет, господарський комітет морської будівельної частини, Миколаївський морський шпиталь. Головному командиру Чорноморського флоту і портів підпорядковувались: контора Севастопольського порту, Севастопольський обліковий кораблебудівний комітет, Севастопольський морський шпиталь, казначейське відділення, кригс-комісаріатська та обер-провіантмейстерська частини; контори Дунайського, Херсонського, Ізмаїльського, Таганрозького, Сухумського, Батумського портів; комісіонери Чорноморського флоту у Петербурзі, Москві, Одесі, Таганрозі, Дубовці та інших містах; усі чини, починаючи з віце-адмірала, які служили в Чорноморському флоті; корпуси артилерії, флотських штурманів, корабельних інженерів, морські, флотські, ластові та робочі екіпажі¹⁸, а також усі навчальні заклади Чорноморського флоту. Після Кримської війни (1853–1856) за умовами Паризького мирного договору (1856) Російська імперія втратила право утримувати флот, військово-морські бази та вести суднобудування на Чорному морі. У зв'язку з цим 1856 р. Управління Головного командира Чорноморського флоту і портів ліквідовано. У Миколаєві 26 серпня 1856 р. встановлено посаду завідувача морською частиною, повноваження якого стосовно Севастополя було визначено лише через два роки¹⁹. Заштатне м. Севастополь з лютого 1860 р. належало до портів другого розряду, яким керував командир Севастопольського порту. 7 жовтня 1864 р. Севастополь виведено зі складу військового губернаторства, а згодом там запроваджено градоначальство. Однак, у справах флоту і порту Севастополь, як і раніше підпорядковувався морському

начальству в Миколаєві²⁰. 27 січня 1860 р. Миколаїв оголошено головним портом на Чорному морі, керівництво яким доручено Головному командирі порту. В його підпорядкуванні знаходились усі кораблі, судноверфі, заводи, установи. Управління Миколаївського порту включало: секретаріат Головного командира, штаб, суднобудівну, артилерійську, комісаріатську, гідрографічну, будівельну та медичну частини, портову скарбницю, комісію військового суду, архів²¹. У жовтні 1870 р. Російська імперія в односторонньому порядку відмовилася виконувати умови Паризького договору, що 1871 р. було закріплено Лондонською конвенцією. З 1 жовтня 1871 р. відновлено посаду Головного командира Чорноморського флоту і портів, а підпорядковане йому управління стало називатись Головним управлінням Чорноморського флоту і портів²². На початку 1885 р. були затверджені нова структура та штати морського відомства, флотів і портових управлінь, за якими морські сили Чорного і Каспійського морів були об'єднані під єдиним командуванням. Миколаїв зберіг за собою статус головного порту, в якому було розташовано Головне управління Чорноморського і Каспійського флотів на чолі із Головним командиром флоту і портів Чорного і Каспійського морів²³. У 1891 р. об'єднане командування флотами було розділене. Управління Каспійською флотилією перевели до м. Баку²⁴. З кінця XVIII ст. до початку XX ст. суднобудування в Миколаєві пройшло декілька етапів: вітрильний, паровий, залізний і броненосний. Наприкінці XIX ст. у Миколаєві збудовано два великих суднобудівних заводи з іноземним і російським капіталом у статутних фондах. У Миколаєві жили і працювали Головні командири Чорноморського флоту і портів, адмірала: І. І. де Траверсе, М. Л. Язиков, О. С. Грейг, М. П. Лазарєв, М. Б. Берх, М. Ф. Метлін, О. І. Панфілов, Г. І. Бутаков, Б. О. фон Глазенап, М. А. Аркас, М. П. Манганарі, О. О. Пещуров, Р. А. Гренквіст, М. В. Копитов, С. П. Тиртов²⁵. Як Миколаївські і Севастопольські військові губернатори, вони реалізовували політику уряду Російської імперії у підпорядкованому регіоні, наглядали за діяльністю установ місцевого самоврядування, судами, вирішували питання політичного, економічного, соціально-культурного розвитку, благоустрою міст і селищ.

У 1895–1896 рр. командування Чорноморським флотом було переміщено з Миколаєва до Севастополя разом із більшістю установ морського відомства. Однак, Центральний Чорноморський архів, у якому за більш ніж століття відклалися документи усіх установ морського відомства, що підпорядковувались Головному командирі Чорноморського флоту і портів, залишився у Миколаєві.

У передмові до фонду № 362 “Черноморский Центральный Военно-Морской архив” Російського державного архіву Військово-Морського Флоту²⁶ зазначено, що з 1831 р. архів мав назву Архів штабу Черно-

морського флоту і портів і підпорядковувався штабу Головного управління Чорноморського флоту і портів, що розміщувався у Миколаєві²⁷. 1860 р. архів реорганізовано у портовий архів, він отримав назву Архів Миколаївського порту (або Миколаївський портовий архів)²⁸, з 1871 р. архів підпорядковано Канцелярії Головного командира Миколаївського порту²⁹. У період 1886–1900 рр. архів підпорядковувався Штабу флоту і портів Чорного і Каспійського морів³⁰. З червня 1900 р. архів перейшов у відання портової контори і отримав назву Чорноморський Центральний військово-морський архів. Так він називався до 1920 р.³¹ З 1920 р. архів перейменовано на Головний морський архів Чорноморського флоту у Миколаєві³².

Документи Центрального Чорноморського архіву, крім історії Чорноморського флоту, портів Чорного моря, розвитку суднобудування на Півдні України, відбивали ще й історію усього Причорноморського регіону України, його міст і селищ, життя населення, яке, мешкаючи у “гнізді російського Чорноморського флоту”, рішеннями уряду Російської імперії було приречене служити в Чорноморському флоті, працювати в адміралтействах, на інших підприємствах морського відомства, утримувати на власний кошт війська, розташовані у межах губернаторства, виконувати військово, квартирну та гужову повинності³³. У Миколаєві і Севастополі навіть підприємці брали підряди на підприємствах морського відомства, а місцеве купецтво займалося виключно поставками для адміралтейств. Наприкінці XIX ст. історик Г. Ге написав, що у Миколаєві “цивільна громадськість відсувалась на задній план”³⁴, а адмірал М. В. Копитов указав, що “населення міста Миколаєва дуже бідне, міські податки доведені до вищої, установленної законом норми”³⁵. Таке становище жителів було типовим для населених пунктів, приписаних до морського відомства.

Отже, неможливо переоцінити значення документів Центрального Чорноморського архіву для об’єктивного і всебічного висвітлення історії Півдня України XIX ст., Чорноморського флоту, кораблі для якого будувались на миколаївських верф’ях.

У Миколаєві за розпорядженням адмірала М. П. Лазарева від 3 травня 1844 р. було засновано міський архів “загальний для всіх присутствених місць, з призначенням для завідування справами його особливого чиновника із повною відповідальністю за цілісність і порядок в зберіганні тих справ”³⁶. У міському архіві відкладались документи Канцелярії Миколаївського і Севастопольського військового губернатора, Миколаївської міської думи, поліції, магістрату, управ, інших міських установ, а також документи присутствених місць Севастополя, військових частин і команд, розквартированих у межах військового губернаторства. Іноді установи передавали документи на зберігання не за належністю, тому час від часу архіви обмінювались справами між собою,

утворювались спеціальні комісії для розбору та експертизи цінності документів в обох архівах, виділення нецінних документів до знищення.

Фонди обох архівів значно зростали не лише через їх планомірне поповнення, а й через реорганізацію установ як міського самоуправління, так і морського відомства. Однак були випадки, коли документи вилучалися з архівів і відправлялися на зберігання до інших архівних установ. Так, 1862 р. спеціальна комісія відібрала цінні документи військових установ і відправила їх на зберігання до Херсонського губернського гарнізону внутрішньої варті. У 1866 р. були відібрані цінні архівні документи прокурорської камери м. Миколаєва і відправлені на зберігання до Московського архіву Міністерства юстиції. Центральний Чорноморський архів (або як він називався перед 1900 р. – Миколаївський портовий архів) у зв'язку із переведенням управління Чорноморського флоту з Миколаєва до Севастополя значно збагатив свої фонди завдяки надходженню документів реорганізованих установ морського відомства і став іменуватися Чорноморським центральним військово-морським архівом. Звертає на себе увагу резолюція Миколаївського градоначальника К. М. Тикоцького на листі від Штабу Чорноморського флоту, який 1901 р. просив передати для аналізу документи про землі морського відомства у м. Севастополь. На проханні Штабу Тикоцький зазначив, що документи можуть бути передані для дослідження, але за умови їх подальшого постійного зберігання в Центральному Чорноморському архіві в Миколаєві (Док. № 1).

Зі встановленням радянської влади в січні 1920 р. архіви Миколаєва були націоналізовані і передані у відання музейної секції Миколаївського губернського відділу народної освіти, при якій 19 серпня 1920 р. була утворена архівна комісія. 9 травня 1921 р. відбулось спільне засідання архівної комісії за участю представників губернського відділу народної освіти, а також міського і Центрального Чорноморського військово-морського архівів. У постанові, прийнятій на засіданні, вказувалось: "...визнати становище, в якому зараз знаходиться архівна справа, ненормальним і негайно прийняти енергійні заходи до його упорядкування. Для чого визнано необхідним створити архівний підвідділ при політико-освітньому відділі губнаросвіти..."³⁷. При підвідділі була утворена губернська архівна секція, яка стала керівним координаційним центром усієї архівної мережі Миколаївської губернії. Із ліквідацією Миколаївської губернії 22 листопада 1922 р. повітовий комунальний відділ, у віданні якого опинився міський архів, перетворив його архівосховища на склад комунального майна, зі стелажів архіву виготовили прилавки для крамниць, а документи звалили на підлогу.

Постраждав і Центральний Чорноморський військово-морський архів, з якого 1924 р. за розпорядженням Главморархіву СРСР було вилучено цінні справи (Док. № 2).

10 жовтня 1923 р. Миколаївське відділення Севастопольського військово-морського порту звернулося до Головного морського архіву: “Згідно припису Морарха від 07 вересня ц.р. № 18594, що спирається на наказ по флоту і Моркому № 329 від 11.08.23 р., Миквідділення Севвійськпорту повідомляє: для відправки майна Центрального архіву ЧФ в Петроград, що охоплює період часу з кінця 18 століття аж до половини першої чверті 20[-го ст.], тобто все, що належить до [до]революційного часу, представляє вантаж , визначений комісією в круглих цифрах до 7200 пудів. Для відправки такого цінного майна необхідно виготовити дерев’яні ящики в кількості 800 штук”. Загальна сума, необхідна для проведення переміщення фондів була визначена в 413 червонців. У листі Головного морського архіву начальнику Морштареспа від 26 листопада 1923 р. йшлося про таке: “Морштаресп від 12.02.23 р. за № 170827 запропонував РВС ЧС: “прийняти дійсні заходи до впорядкування портових архівів в Севастополі та Миколаєві , маючи на увазі , що відповідно до нового Положення та штату , зазначеним архівам присвоєно значення лише поточно-довідкових архівів , при чому історичний архів Чорноморського флоту в Миколаєві має бути тепер же підготовлений до відправки в Петроград”³⁸.

Таким чином, 1924 р. вперше були вивезені частини фондів Центрального Чорноморського архіву з Миколаєва до Петрограда. Як зазначено у “Переліку архівних матеріалів, що їх вивезено з Центрального Чорноморського архіву”, підготовленому К. Й. Осиповою та М. К. Калитою, обсяг вивезеного складав 85 справ та 327 книг, що вмістилися у 459 в’язок. У примітці укладачі “Переліку...” зазначили: “Можна гадати, що вивезений архівний матеріал підбирався за окремими питаннями й забиралися найцінніші справи” (Док. № 2), але повністю наказ у 1924 р. так і не був виконаний, і ще 10 років архіви Чорноморського флоту зберігалися в Миколаєві. М. Є. Малевинська зазначає, що у 1920 х рр. документи вивозилися не лише з Миколаєва, а й інших архівів Балтійського, Каспійського флотів, з Далекого Сходу та Півночі.

10 вересня 1925 р. президія Миколаївського окружного виконкому ухвалила постанову про організацію Миколаївського окружного архівного управління, яке розпочало обстеження архівів у м. Миколаїв та Миколаївському окрузі і переміщення їх до окружного архіву³⁹. Штат управління складався із 6 осіб, очолювала управління К. Й. Осипова. До кінця 1927 р. у сховищах окружного архівного управління було сконцентровано документи державних установ м. Миколаєва, які існували у дореволюційний період (до 1917 р.), а також у 1917–1921 рр. У травні 1928 р. співробітниками окружного архівного управління С. П. Костиним, М. К. Калитою та І. Я. Лучинським описано документи Центрального Чорноморського військово-морського архіву (Док. № 13), який на

той час розташовувався на території сучасного суднобудівного заводу ім. 61 комунара, тобто колишнього Адміралтейства. При описуванні архівісти більше звертали увагу на цінність документів архіву для історії м. Миколаїв і у характеристиках фондів надали стислі відомості про зміст деяких справ, які відбивали історію міста. Обсяг документів архіву був вимірний не у кількості справ, а в лінійних метрах: до списку внесено 194 фонди на 1889,35 лінійних метрів.

1 жовтня 1930 р. Миколаївське окружне архівне управління в зв'язку з ліквідацією округу реорганізовано в місцеве архівне управління, повноваження якого поширювалися на територію колишнього Миколаївського округу⁴⁰. У 1932 р. згідно з новим адміністративно-територіальним поділом України створювались області, а в них обласні архівні управління. Миколаїв увійшов до складу Одеської області. У лютому того ж року Миколаївське місцеве архівне управління реорганізовано в Миколаївський державний історичний архів, підпорядкований Одеській обласній архівній управі. 8 серпня 1932 р. на посаду директора архіву призначено Семена Захаровича Каткова.

У січні 1923 р. для загального керівництва архівної справою в Україні при Всеукраїнському центральному виконавчому комітетові засноване Центральне архівне управління (ЦАУ УСРР)⁴¹. 1929 р. при Центральному виконавчому комітеті СРСР створене Центральне архівне управління СРСР (ЦАУ СРСР), яке мало на меті здійснення загального управління й об'єднання діяльності центральних архівних управлінь союзних республік щодо завідування фондами загальносоюзного значення⁴². Такого значення набули для керівництва СРСР і фонди Центрального Чорноморського військово-морського архіву. 2 липня 1933 р. представники ЦАУ СРСР (Луниц), ЦАУ УСРР (Герасименко) та Морських Сил (Оробець) уклали протокол, за яким існування архіву припинялося, а його фонди розподілялися між ЦАУ УСРР та ЦАУ СРСР (Док. № 3). Наведені у протоколі фонди передбачалося передати до ЦАУ УСРР, а усі інші до Ленінградського обласного морського історичного архіву (ЛОМІА)⁴³. 15 квітня 1934 р. ЦАУ УСРР повідомило директора Миколаївського державного історичного архіву С. З. Каткова про існування цього протоколу, приїзд представника ЛОМІА І. Т. Швецова та надало вказівку прийняти на зберігання наведені у протоколі фонди (Док. № 4).

22 квітня 1934 р. Катков відповів ЦАУ УСРР, що Швецов, як виявилося, вже два місяці проводив роботи в Центральному Чорноморському архіві. Прибувши до Миколаєва, Швецов проігнорував Миколаївський державний історичний архів і звернувся безпосередньо до керівництва порту, яке також не зважило ні на керівництво ЦАУ УСРР, ні на місцевий архів і дозволило Швецову безконтрольно розпоряджатися документами архіву. Швецов найняв робочих з порту і заводу, які аби як

збивали ящики і складали до них архівні справи. Ніякого відбору фондів відповідно до протоколу не здійснювалося, не звірялися справи й з описами фондів. Швецов відкидав для місцевого архіву окремі справи на свій розсуд, а Каткову заявив, що у разі виявлення передбачених протоколом для ЦАУ УСРР справ у Ленінграді, ті будуть повернуті до Миколаєва. Катков цілком слушно зауважив, що ставлення Швецова до архівних документів “загрожує знищенням великої історичної цінності архівних матеріалів, що відбивають історію всього Чорноморського Воєнного флоту”. Він не був впевненим, що ЦАУ СРСР колись поверне передбачені протоколом до передавання ЦАУ УСРР архівні документи, якщо вони будуть вивезені до Ленінграду (Док. № 5).

У травні 1934 р. у Миколаєві працювала комісія з представників ЦАУ УСРР (Альперович, Гудзенко) та Миколаївського державного історичного архіву (Катков, Ронжес), яка підтвердила, що “пакування здійснювалось варварським способом”. Натомість Швецов заявив, що така вказівка йому була надана ЦАУ СРСР. На той момент він вже відправив до Ленінграду шість залізничних вагонів документів Центрального Чорноморського архіву. В акті від 8 травня 1934 р. Комісія констатувала як порушення домовленостей, передбачених протоколом, так й “порушення прерогативи ЦАУ УСРР”. Швецов від підписання акта відмовився (Док. № 6).

1 червня 1934 р. Катков телеграмою повідомив ЦАУ УСРР про відправку Швецовим до Ленінграду ще п’яти залізничних вагонів документів (разом 11 вагонів) Центрального Чорноморського архіву (Док. № 7). ЦАУ УСРР надало розпорядження прийняти на зберігання ті документи, що лишилися у приміщеннях архіву (Док. № 8). 5 червня 1934 р. до Миколаєва прибув представник Одеської обласної архівної управи В. С. Алексеев, у присутності якого представник Управління Миколаївського військового порту Н. Н. Холмогоров та І. Т. Швецов здали, а співробітники Миколаївського державного історичного архіву С. З. Катков, А. О. Шаповалова, Н. М. Хлопкова прийняли на зберігання справи колишнього Центрального Чорноморського архіву. Проте з передбачених протоколом документів чотири фонди не були передані зовсім, а з інших залишено лише окремі справи⁴⁴. 6 червня 1934 р. Катков надіслав телеграму до Москви ЦАУ СРСР із проханням перевірити, чи прибули до Ленінграду відправлені з Миколаєва 11 вагонів з документами (Док. № 9). 9 червня 1934 р. миколаївські архівісти пішли на завод, щоб забрати передані їм залишки Центрального Чорноморського архіву. Вони чекали з ранку до шостої години вечора, але керівництво порту так і не надало обіцяний для перевезення документів транспорт. Те ж саме повторилося й 11 червня⁴⁵.

Катков у відчай написав листа до газети “Правда” під назвою “Кто ответит?” (Док. № 10, № 11). Він вважав, що ситуація, яка склалася

із вивезенням документів Центрального Чорноморського архіву з Миколаєва, мала стати відомою усьому Радянському Союзові. Декілька фраз із цього листа звертають на себе увагу, а саме про те, що Швецов “вперто наполягав, що виконує розпорядження свого колишнього начальства”, але “яку установку дав з цього питання член комісії від ЦАУ СРСР тов. Лунц командированому ним гр. Швецову важко тут судити”. Катков вимагав розслідування і пролетарського суду та покарання винним.

Після цього листа Каткова ЦАУ СРСР нічого не залишалось, як призначити службове розслідування (23 червня 1934 р.). В. С. Алексєєва викликали до Москви з усіма актами і виписками про найважливіші фонди архіву⁴⁶. ЦАУ СРСР надало розпорядження за рахунок ЛОМІА (ЛОЦІА) негайно повернути до Миколаївського державного історичного архіву справи, передбачені протоколом від 2 липня 1933 р.⁴⁷ 21 липня 1934 р. Військовий відділ ЦАУ СРСР відповів С. З. Каткову, що фактів викрадення документів під час їх перевезення не встановлено, на І. Т. Швецова накладено адміністративне стягнення за незадовільне пакування документів, а невиявлені документи, що належать ЦАУ УСРР, у разі їх знайдення, будуть відправлені до Миколаєва (Док. № 12). Однак, громадянська позиція Каткова не обійшлася без наслідків для нього: вже 27 серпня 1934 р. його було переведено на іншу посаду, щоправда керівну, але згодом арештовано, звинувачено у “двурушничестве”, троцькізмі, підривній діяльності і засуджено до п’яти років заслання до Казахстану. Під час реабілітації жодних відомостей про подальшу долю С. З. Каткова не виявлено (Док. № 14).

За радянських часів найбільш масштабне виявлення і копіювання документів здійснювалось під час написання “Історії міст і сіл України”, головну редакційну колегію якої очолював видатний український вчений, доктор історичних наук, академік Національної академії наук України Петро Тимофійович Тронько. Щоправда наприкінці 1960-х – у 1970-х рр., коли виходили книги “Історії міст і сіл України”, підхід як до висвітлення історії України, так і до виявлення і копіювання документів не міг бути іншим ніж у руслі марксистсько-ленінської історичної науки. Тож переважно виявлялися документи про боротьбу селянства та робітничого класу, революційний рух, громадянську війну тощо. Однак, було виявлено значну кількість цінних документів, що відбивали історію заселення міст і селищ Півдня України, розвиток економіки, у тому числі суднобудування, культури й освіти, з історії Чорноморського флоту, російсько-турецьких війн. Мікрофільми цих документів поповнили фонди державних архівів Миколаївської області, м. Севастополя та інших архівів України. Вже давно змінилася тематика досліджень і підходи до висвітлення історії. Сьогодні істориків цікавлять нові теми історичних досліджень, виникла ідея й про нове

видання “Історії міст і сіл України”. Поодинокі дослідники за власний кошт їздять до Санкт-Петербурга, щоб вивчати історію Півдня України в центральних російських архівах. У березні 2013 р. в Миколаєві відбулася перша спільна виставка документів з історії суднобудування з фондів Російського державного архіву Військово-Морського Флоту, державних архівів Миколаївської, Одеської та Херсонської областей. Однак масштабної державної програми, фінансованої за державний кошт, яка б передбачала планомірне виявлення документів з історії Півдня України в архівах Російської Федерації, укладання довідників, створення баз даних, копіювання документів, так і не було реалізовано. Між тим за радянських часів постраждали не лише архіви Миколаївщини, а й Одещини та інших регіонів України, з яких до центральних архівів у Москві і Ленінграді вивозилися фонди “загальносоюзного значення”. Потреба у відновленні історичної пам’яті народів України визначає необхідність створення такої програми та виділення державного фінансування для її реалізації, розвитку співпраці із Федеральним архівним агентством Російської Федерації та архівами Росії щодо розроблення фондів, вивезених з українських архівів за радянських часів, одна частина з яких є спільною спадщиною України і Росії, а щодо другої частини Україна могла б порушити питання про їх копіювання або повернення оригіналів. Безперечно, автор статті цілком погоджується із думкою М. Є. Малевинської, висловленою у її листі, про добросовісну працю архівістів, які протягом 80 років доклали значних зусиль, щоб зберегти архівні документи. Потрібен наступний спільний крок архівістів обох держав: удоступнення документів дослідникам для відкриття історичної правди і заповнення “білих плям” в історії України.

---

¹ Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XX. – С. 722–723.

² Севастополю 200 лет. 1783–1983 гг.: Сборник документов и материалов. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 5.

³ Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XXII. – С. 21–22.

⁴ *Афанасьев Д. М.* К истории Черноморского флота (1768–1816) // Русский архив. – М.: Университетская типография на Страстном бульваре, 1902. – № 2. – С. 217.

⁵ 1820 р. селища Знамянка і Богданівка передано військовому відомству, а замість них до Чорноморських адміралтейських поселень приєднано Березнегувате і Висунськ (сучасна Миколаївська область).

⁶ Держархів Миколаївської обл., ф. 246 “Управління Чорноморських адміралтейських поселень”, оп. 1, спр. 103, арк. 125 зв.–126.

⁷ *Левченко Л. Л.* Історія Миколаївського і Севастопольського військового губернаторства (1805–1900). – Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – С. 35–36.

⁸ *Багалій Д.* Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры. Исторический этюд. – Киев, 1889. – С. 52–53.

⁹ Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XXII. – Ст. 15935.

¹⁰ *Каллистов Д. И.* Краткое изложение правительственных мер, касающегося военного и торгового портов в городе Севастополе. – Севастополь, 1907. – С. 4. (З фондів Музею героїчної оборони і звільнення м. Севастополь. КП-30899. Инв. № 1021).

¹¹ Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XXV. – Ст. 18373.

¹² Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XXVII. – Ст. 21039. – С. 1018–1019; Ст. 21171; Севастополю 200 лет. 1783–1983 гг.: Сборник документов и материалов. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 7.

¹³ Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XXVII. – Ст. 20449.

¹⁴ Держархів Одеської обл., ф. 1 “Управління Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора”, оп. 220, спр. 3, арк. 75, 75а.

¹⁵ Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. XXVII. – Ст. 20760.

¹⁶ Российский государственный архив Военно-Морского флота, ф. 315 Коллекция “Материалы по истории русского флота, 1656–1924 гг.”, д. 353 “Дело о присвоении прав военного губернатора Николаева и Севастополя Главному командиру Черноморского флота и портов”, л. 6. Мікрофільм з фондів Державного архіву міста Севастополь.

¹⁷ *Ге Г. Н.* Исторический очерк столетнего существования города Николаева при устье Ингула (1790–1890) // Именованье – город Николаев. Историко-краеведческий выпуск. – Николаев: Дикий Сад, 1989. – С. 118–119.

¹⁸ Морський екіпаж – військово-морська частина (команда) військово-морського флоту Російської імперії.

Флотський екіпаж – базова частина в організації військово-морського флоту Російської імперії.

Ластовий екіпаж – нижчі чини, не здатні нести службу у флотських екіпажах, які виконували різні роботи у берегових службах військово-морського флоту Російської імперії.

Робочий екіпаж – майстрові, які виконували суднобудівні й інші роботи в адміралтействах.

¹⁹ Распоряжения правительства № 248 от 7 ноября 1858 г. // Морской сборник. – СПб, 1858. – № 12. – С. LXXXII.

²⁰ Держархів Миколаївської обл., ф. 230 “Канцелярія Миколаївського військового губернатора”, оп. 1, спр. 2359, арк. 3,7,8; спр. 2424, арк. 29.

²¹ *Зубов Б. Н.* Развитие кораблестроения на юге России. – Калининград: Книжное издательство, 1990. – С. 233.

²² Там само. – С. 238.

²³ Свод морских постановлений. Кн. 2. Управление главными портами. – СПб., 1887. – Ст. 103 (прим. 1).

²⁴ Свод морских постановлений. Продолжение, по 31 декабря 1897 года. Кн. 1. Ч. 1. – СПб: Типография Морского Министерства в Главном Адмиралтействе, 1898. – С. 99.

²⁵ *Левченко Л. Л.* Історія Миколаївського і Севастопольського військового губернаторства (1805–1900). – Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 300 с.

²⁶ Российский государственный архив Военно-Морского флота. Предисловие к ф. № 362 – Черноморский Центральный Военно-Морской архив. Надіслано М.Є.Малевиною електронним листом 03.04.2014.

²⁷ Собрание законов и постановлений по части Морского управления относящихся за 1831 г. – СПб., 1836. – Кн. III. – С. 123.

²⁸ Собрание узаконений, постановлений и других распоряжений по морскому ведомству за 1860 г. – СПб., 1861. – С. 98, 99, 147, 148.

²⁹ Собрание узаконений, постановлений и других распоряжений по морскому ведомству за 1871 г. – СПб., 1872. – С. 27–36.

³⁰ Собрание узаконений, постановлений и других распоряжений по морскому ведомству за 1885 г. – СПб., 1886. – С. 436, 490.

³¹ Собрание узаконений, постановлений и других распоряжений по морскому ведомству за 1900 г. – СПб., 1901. – С. 469–472; Российский государственный архив Военно-Морского Флота, ф. 410 “Канцелярия Морского Министра”, оп. 3, д. 420, л. 200, 525, 554 об.

³² Российский государственный архив Военно-Морского Флота, ф. 403 “Контора Николаевского военно-морского порта Черноморского флота”, оп. 1, д. 83.

³³ Військові, розташовані у губернаторстві, квартирували або у жителів міст, або проживали в казармах, які утримувалися за рахунок міських прибутків, тобто з податків населення. Гужова повинність передбачала надання населенням за контрамарки (враховувались при сплаті податку) або на безоплатній основі коней і підвод для перевезення військ, зброї і матеріалів для флоту. Військова повинність виконувалася за жеребкуванням. Спочатку визначали скільки осіб підлягало жеребкуванню, потім відраховували тих, хто не міг служити через хвороби або каліцтво. Від жеребкування звільнялися ті, хто добровільно вступав на службу.

³⁴ Ге Г. Н. Исторический очерк столетнего существования города Николаева при устье Ингула (1790–1890) // Именованъ – город Николаев. Историко-краеведческий выпуск. – Николаев: Дикий Сад, 1989. – С. 118–119.

³⁵ Держархів Миколаївської обл., ф. 239 “Миколаївський міський статистичний комітет”, оп. 1, спр. 140, арк. 16.

³⁶ Держархів Миколаївської обл., ф. 230 “Канцелярія Миколаївського військового губернатора”, оп. 1, спр. 5783, арк. 2.

³⁷ Держархів Миколаївської обл., ф. Р–97, оп. 1, спр. 4, арк. 1.

³⁸ Текст абзацу та наведені у ньому цитати перекладено автором з російської мови і включено до статті з листа М. Є. Малевиною.

³⁹ Держархів Миколаївської обл., ф. Р–161, оп. 1, спр. 328, арк. 242; спр. 1029, арк. 12.

⁴⁰ Держархів Миколаївської обл., ф. Р–88, оп. 1, спр. 83, арк. 3; спр. 49, арк. 224.

⁴¹ Державна архівна служба України. Історія / Державна архівна служба України [Електронний ресурс] // <http://www.archives.gov.ua/Archives/scau.php#History> – Назва з екрану.

⁴² История Росархива / Федеральное архивное агентство Российской Федерации [Электронный ресурс] // <http://archives.ru/rosarhiv/history.shtml> – Название с экрана.

⁴³ У документах також йдеться про Ленінградський обласний центральний історичний архів (ЛОЦІА).

⁴⁴ Держархів Миколаївської обл., ф. Р–87 “Миколаївський державний історичний архів”, оп. 1, спр. 69, арк. 14.

⁴⁵ Держархів Миколаївської обл., ф. Р-87 “Миколаївський державний історичний архів”, оп. 1, спр. 69, арк. 17.

⁴⁶ Там само, арк. 27.

⁴⁷ Там само, арк. 28.

№ 1

**Лист Штабу Черноморського флоту і портів Чорного моря
Миколаївському градоначальнику про передачу справ про землі
м. Севастополь з Центрального Черноморського архіву до міського
архіву м. Миколаїв**

від 4 липня 1901 р.

ШТАБ
ЧЕРНОМОРСКОГО ФЛОТА
и
ПОРТОВ ЧЕРНОГО МОРЯ
4 июля 1901 года
№ 5040
г. Севастополь

Николаевскому градоначальнику

РЕЗОЛЮЦИЯ: Можно с этим согласиться, но при условии постоянного хранения дел в Николаевском Центральном Черноморском архиве [слово неразборчиво] временной передаче их в Севастополь. КМТ. [Карл Михайлович Тикоцкий]

Председатель Комиссии для выяснения прав Морского Ведомства на земли в пределах Севастопольского Градоначальства рапортом от 23-го Июня сего года за № 36 донес Главному Командиру Черноморского флота и портів Чорного моря, что в ряду описей дел бывшего Архива Николаевского Пор-та, а ныне Черноморского Центрального Военно-Морского Архива, имеется опись под № 76, по которой числится 409 дел Канцелярии Николаевского Военного Губернатора. Все эти дела, как видно из надписи, сделанной в конце описи, в 1882 году переданы были в Николаевский Городовой Архив, где и по настоящее время находятся. Между тем, 63 дела из означенной описи, поименованные в особой описи, при сем препровождаемой, имеют прямое отношение к истории Черноморского флота, а из них 45 дел, в описи отдельно отмеченных, необходимы и для Комиссии по выяснению прав Морского ведомства на Севастопольские земли. В виду этого и согласно поручению Его Превосходительства Главного Командира, Штаб Черноморского флота и портів Чорного моря просит Ваше Превосходительство не признаете ли возможным сделать распоряжение о передаче навсегда из Николаевского Городового Архива в Черноморский Центральный Военно-Морской Архив 63 дел, касающихся Черноморского флота и перечисленных в прилагаемой описи, с тем, что Черноморский Военно-Морской Архив, получив эти дела, от себя уже перешлет в Севастополь, в распоряжение вышеупомянутой Комиссии на время надобности, те дела, которые в описи особо отмечены.

О последующем Штаб Черноморского флота покорнейше просит Ваше Превосходительство его уведомить.

Начальник Штаба,
Контр-Адмирал [подпись, личность подписавшего не установлена]

Делопроизводитель [подпись, личность подписавшего не установлена]

Державний архів Миколаївської області, ф. 229 “Канцелярія Миколаївського військового губернатора”, оп. 1, спр. 26, арк. 5. Російською мовою. Оригінал.

№ 2

Перелік архівних фондів, вивезених з Центрального Чорноморського архіву до Главморархіву СРСР у 1924 р.

ПЕРЕЛІК АРХІВНИХ МАТЕРІАЛІВ, ЩО ЇХ ВИВЕЗЕНО З ЦЕНТРАЛЬНОГО ЧОРНОМОРСЬКОГО АРХІВУ

Згідно пропозиції Главморархіву СРСР від 18 лютого 1924 року № 1897 на його адресу було відправлено по накладним № 1–85 справ 459 в’язок та книг 327, які було упаковано в 85 скринь. Вивезений матеріал складається з таких фондів:

1. Николаевского Адмиралтейского Правления за 1782–1806 гг.
2. Николаевской Портовой Конторы и Портового Управления за 1790–1809 гг.
3. Аудиториата Черноморского Штаба за 1797–1849 гг.
4. Конторы Главного Командира Черноморского флота и портов – 1800–1806 гг.
5. То же по интендантству и Департаменту – 1787–1829 гг.
6. Канцелярия Главного Командира флотських екіпажей в г. Николаеве за 1831–1846 гг.
7. Артиллерийской экспедиции за 1789–1836 гг.
8. Кораблестроительной экспедиции за 1833–1861 гг.
9. Исполнительной экспедиции по части кораблестроения – 1803–1831 гг.
строительной – 1803–1830 гг.
интендантской – 1798–1830 гг.

ПРИМІТКА: Можна гадати, що вивезений архівний матеріал підбирався за окремими питаннями й забиралися найцінніші справи.

Зав.Микол.Окр.Архів.Управління
Діловод

/ОСИПОВА/
/М.КАЛИТА/

Державний архів Миколаївської області, ф. Р–87 “Миколаївський державний історичний архів”, оп. 1, спр. 69, арк. 40. Українською і російською мовами. Оригінал.

№ 3

**Протокол засідання комісії, створеної ЦАУ ССРСР для вирішення
питання розподілення і вивезення фондів Центрального
Чорноморського архіву від 2 липня 1933 р.**

ПРОТОКОЛ

ЗАСЕДАНИЯ КОМИССИИ ОРГАНИЗОВАННОЙ Ц.А.У. ССРСР ПО ВОПРОСУ
ПО РАСПРЕДЕЛЕНИЮ И ВЫВОЗУ АРХИВНЫХ ФОНДОВ БЫВШЕГО
ЦЕНТРАЛЬНОГО ЧЕРНОМОРСКОГО АРХИВА В Г. НИКОЛАЕВЕ
ОТ 2/VII [2 июля]–1933 ГОДА

ПРИСУТСТВОВАЛИ: Председатель и представитель ЦАУ ССРСР –
ЛУНЦ И. В., Представитель ЦАУ УССР –
ГЕРАСИМЕНКО Ф. А., Представитель Морских
Сил и Никвоенпорта – ОРОБЕЦ Н. Н.

1. Комиссия в выше указанном составе рассмотрев все имеющиеся в ее распоряжении справочные материалы архива /описи фондов, алфавиты к описям/ и ознакомившись с содержанием самих архивных фондов, пришла к следующим выводам:

АРХИВНЫЕ ФОНДЫ И ЧАСТИ НЕКОТОРЫХ ФОНДОВ

1. Управление Адмиралтейскими казенными селениями 187 единиц хранения	1800–1863
2. Дирекция Богоявленских фабрик	1823–1836
29 ед. хранения	
3. Заведующего Казенными садами г. Николаева	1867–1883
114 ед. хранения	
4. Канцелярия Черноморского департамента по части Богоявленских фабрик	1829–1831
10 ед. хранения	
5. Канцелярия Обер-Интенданта Черноморского флота по части Богоявленских фабрик	1824–1850
18 ед. хранения	
6. То же по части садов	1833–1850
24 ед. хранения	
7. Канцелярия строения г. Николаева	1787–1798
227 ед. хранения	
8. Канцелярия Черноморского Департамента по гражданской части	1799–1835
9. Инвалидные хутора г. Николаева	1860–1876
34 ед. хранения	
10. Николаевский Военный губернатор	1805–1836
63 ед. хранения	
11. Канатный завод	1896–1907
9 ед. Хранения	

Передать на постоянное хранение в ЦАУ УССР.

II. Все остальные фонды и части фондов передаются на постоянное хранение в Морской Исторический Архив ЛОМИА.

III. Отдельное оборудование архива передать в распоряжение ЦАУ УССР для использования Николаевским Государственным Историческим архивом. Ввиду возражений со стороны члена комиссии Представителя Никвоенпорта тов. ОРОБЕЦ вопрос этот передать для окончательного разрешения в ЦАУ СССР и Высшего Морского Командования.

ПОДПИСИ:

/ЛУНЦ/

/ГЕРАСИМЕНКО/

/ОРОБЕЦ/

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 "Миколаївський державний історичний архів", оп. 1, спр. 69, арк. 2. Українською мовою. Копія.

№ 4

Лист Центральної Архівної Управи УРСР до Миколаївського державного історичного архіву з вказівкою прийняти на зберігання документи Центрального Чорноморського архіву від 15 квітня 1934 р.

Штамп

Всеукраїнський
ЦЕНТРАЛЬНИЙ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
Рад Робітничо-Селянських
Червоно-Армійськ. Депутатів.
Центральне Архівне Управління УСРР
15/IV [15 квітня] 1934 р.
Харків, вул. Вільної Академії, 6
Телеф. 4-13

ДИРЕКТОРУ МИКОЛАЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ
К-я Одеській Обласній Архівній Управі

За повідомленням ЦАУ СРСР, до Миколаєва мав виїхати співробітник Морського Архіву Ленінградського відділу Центрального Історичного Архіву т. ШВЕЦОВ для організаційних робіт по відправці Миколаївським Воєнним Портом архівних матеріалів порту до Ленінграду.

Повідомте: 1) Чи такі матеріали вже відправлено.

2) Чи передано до Миколаївського ДІА [державного історичного архіву] матеріали порту, які перераховано в копії протоколу.

Якщо матеріали, що їх потрібно згідно протоколу, передати ЦАУ УСРР, досі не передано, організуйте їх прийом до В[ашого] архіву.

ЗАСТ.КЕРІВНИЧОГО ЦЕНТРАЛЬНОЇ
АРХІВНОЇ УПРАВИ УСРР

/СЕНЧЕНКО/

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 "Миколаївський державний історичний архів", оп. 1, спр. 69, арк. 1. Українською мовою. Оригінал.

№ 5

Доповідна записка директора Миколаївського державного історичного архіву С. З. Каткова до Центрального архівного управління УСРР про вилучення документів Центрального Чорноморського Архіву з Миколаєва

від 22 квітня 1934 р.

ДО ЦЕНТРАЛЬНОГО АРХІВНОГО УПРАВЛІННЯ

м. Харків

Копія: ОБЛАСНОЇ АРХІВНОЇ УПРАВИ

м. Одеса

На в/№ 03/71 від 15/IV–34 р. [15 квітня 1934 року]

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА

ДИРЕКТОРА МИКОЛАЇВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО АРХІВА
КАТКОВА С. З.

19-го квітня 1934 року ми одержали від ЦАУ УСРР листа про те, що до м. Миколаєва виїхав представник Ленінградського Історичного Архіву тов. Швецов для прийняття та відправки матеріалів “ЧОРНОМОРСЬКОГО АРХІВУ”, при чому Мик.[олаївському] Державному Історичному Архіву доручається прийняти архівні матеріали, які за протоколом, доданим до В [Вашого]/листа належать до передачі ЦАУ УСРР.

Коли я з’явився до Управління Мик. [олаївського] Воєнного Порту у віданні якого знаходився до цього часу “Чорноморський Архів” виявилось, що роботи по відправці провадяться вже на протязі 2-х місяців. Тов. Швецов, приїхавши до м. Миколаїв, звернувся безпосередньо до Управління Воєн.[ного] Порту, не знайшовши потрібним навіть повідомити Мик.[олаївський] Держ.[авний] Історичний Архів про роботи.

В сучасний [мо]мент справа з вказаними матеріалами знаходиться в такому стані:

Робітники Воєн[ного] Порту під керівництвом самого т. Швецова, в цілком хаотичному безпорядкові, пакують архівні матеріали в ящики розміром до 2-х метрів завдовжки та біля 1 метра висотою, при чому ящики ці збито з якихось скалок, так що матеріали в більшості залишаються майже зовсім розкритими; крім того ці ящики, через велику вагу запакованих в них архівних матеріалів, не витримують перегрузки і є велика небезпека в тому, що до міста буде доставлено просто розсип, замість великої історичної цінності архівних фондів, що відправляються.

Що ж до матеріалів, які нам доручено прийняти до Миколаївського Державного Історичного Архіву, то те, що відкладає т. Швецов, за його власним виразом “если я обнаруживаю”, являє з себе не ті фонди, що вказано в списку, зі вказанням кількості одиниць та років, а якісь розрізнені справи, так що, коли Ви все ж таки запропонуєте прийняти ці матеріали, то ми прийматимемо їх лише за лінійним розміром, а не за належним порядком.

При чому т. Швецов також заявляє, що він відбирає наші матеріали не детально, та що коли “обнаружатся” такі в Ленінграді, то вони будуть повернені до ЦАУ УСРР.

Нам же самим зараз приступати до відбору вказаних фондів немає ніякої змоги, через те, що майже на 70-80 % матеріали вже упаковано в ящиках і нам доведеться прийняти лише ті матеріали, що залишаться після остаточної вигрузки упакованих т. Швецовим матеріалів.

В той час, як перед Архівними органами стоїть завдання утворити історично-документальну базу для складання історії класової боротьби пролетаріату, історії громадянської війни та історії соціалістичного будівництва, вважаю, що таке становище загрожує знищенням великої історичної цінності архівних матеріалів, що відбивають історію всього Чорноморського Военного флоту.

Щодо зауваження т. Швецова, що матеріали в разі виявлення їх в м. Ленінграді, будуть повернені до ЦАУ УСРР, то по-перше, ми не впевнені, що вони дійсно будуть повернені, а не потраплять до утилю, а по-друге, це буде даремна витрата державних коштів.

Відносно стелажного устаткування, то виявлено, що військовий порт вже розбирає його та матеріал забирає, а не передає Мик.[олаївському] Держісторіву.

Прошу ЦАУ УСРР терміново звернути увагу на це неприпустиме явище та вжити заходів до його своєчасної ліквідації та збереження великої історичної цінності у вигляді вказаних арх.[івних] матеріалів, аби не трапилося явища, подібного до справи Київського та Полтавського Архівів, про що своєчасно інформувала нас Одеська Обласна Архівна Управа /підстава віднош.[ення] ОАУ [Одеської Архівної Управи] № 108 13/П/.

Прошу Вас терміново відповісти та дати вказівки щодо виконання вашого доручення.

ДИРЕКТОР Мик.[олаївського] ДІА
[Державного Історичного Архіву]

/КАТКОВ/

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 “Миколаївський державний історичний архів”, оп. 1, спр. 69, арк. 3-4. Українською мовою. Копія.

№ 6

Акт про хід вилучення документів Центрального Чорноморського Архіву з Миколасва, укладений представниками Центрального Архівного Управління УРСР 8 травня 1934 р.

А К Т

Мы, представители Центрального Архивного Управления УССР – Зам. Управляющего ЦАУ т. Альперович Д. Б. и научный работник ЦАУ т. Гудзенко, представители Николаевского Государственного исторического Архива – директор т. Катков и заместитель директора т. Ронжес, в присутствии научного сотрудника Ленинградского исторического Архива т. Швецова – обследовавши архив Черноморского порта выявили следующее:

1. Представитель ЛОЦИА т. Швецов приехавши в Николаев 17 февраля 1934 г. не явившись в местные архивные органы и без ведома их сразу же приступил к упаковке всех архивных материалов Черноморского архива, игнорируя протокол комиссии ЦАУ СССР и ЦАУ УССР от 2/VII-33 [2 июля 1933 года].

2. После выявления факта упаковки и отправки всех материалов в Москву /Директором Николаевского Гос.[ударственного] Ист.[орического] Архива т. Катковым 19/ IV-34 г. [19 апреля 1934 года]/ т. Швецов также не реагировал на заявления т. Каткова о неправильной отправке материалов. Во время обследования нами архива выявлено:

1) Уже оправлено материалов в ночь под 1-е мая 6 вагонов.

2) Материал отправляется в ящиках абсолютно непригодных к этим материалам – ящики сколочены так, что свободно из них вынимаются материалы без распаковки. Много ящиков еще до погрузки их в вагоны рассыпались, этим самым повреждая материалы.

3) Упаковка материалов производится без количественного учета материалов в ящиках. Опись при упаковке абсолютно не принималась во внимание, в общем упаковка производилась варварским способом вопреки существующим правилам и законам – мотивирует это т. Швецов тем, что ему была дана такая директива из ЦАУ Союза.

4) Рабочие по упаковке архива взяты просто из порта и вопрос о допущении их к работе в архиве ни с кем не согласован.

5) Все вышеупомянутое свидетельствует о том, что материалы абсолютно не обеспечены охраной как от повреждений, так и от расхищения их.

6) Все это также свидетельствует о нарушении прерогативы Центрального Архивного Управления УССР, тем более, что т. Швецов ни одного раза не уведомил ЦАУ УССР об отправке материалов из Черноморского Архива, так же не уведомил ЦАУ о том, что он работает без представителя ЦАУ УССР.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

ЦЕНТРАЛЬНОГО АРХИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ УССР /АЛЬПЕРОВИЧ/

НАУЧНЫЙ РАБОТНИК ЦАУ УССР

/ГУДЗЕНКО/

ДИРЕКТОР НИКОЛАЕВСКОГО Г.И.А.

/КАТКОВ/

ЗАМ.ДИРЕКТОРА НГИА

/РОНЖЕС/

ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ЛОЦИА т. Швецов от подписания акта отказался

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 "Миколаївський державний історичний архів", оп. 1, спр. 69, арк. 24-25. Російською мовою. Копія.

№ 7

Телеграма директора Миколаївського державного історичного архіву С. З. Каткова до Центрального Архівного Управління УРСР від 1 червня 1934 р. про відмову І. Т. Швецова передати документи, передбачені протоколом ЦАУ СРСР

ТЕЛЕГРАММА – МОЛНИЯ

ХАРКІВ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ 6

ЦЕНТРАЛЬНОМУ АРХІВНОМУ УПРАВЛІННЮ

ШВЕЦОВ ОТКАЗЫВАЕТСЯ СДАТЬ ЧЕРНОМОРСКИЙ АРХИВНЫЙ МАТЕРИАЛ СОГЛАСНО ВАШЕГО ОТНОШЕНИЯ ПЯТНАДЦАТОГО АПРЕЛЯ 03/71 СОСТАВЛЕНИИ РЕЕСТРА ОСТАВШЕГОСЯ МАТЕРИАЛА НЕ СОГЛАСЕН ПРИСУТСТВОВАТЬ ОТКАЗЫВАЕТСЯ ПОДПИСАТЬ АКТ СДАЧИ ЛЕНИНГРАД ОТПРАВИЛ ОДИННАДЦАТЬ ВАГОНОВ ТРЕТЬЕГО МАЯ УЕЗЖАЕТ ЖДУ ТЕЛЕГРАФНОГО РАСПОРЯЖЕНИЯ КАТКОВ

1\VI-34 [1 июня 1934 года]

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 "Миколаївський державний історичний архів", оп. 1, спр. 69, арк. 7. Російською і українською мовами. Копія.

№ 8

Телеграма Центральної Архівної Управи до Миколаївського державного історичного архіву від 3 червня 1934 р.

НИКОЛАЕВ УЛ ШЕВЧЕНКА 64
ИСТАРХИВ КАТКОВУ

154 ХАРЬКОВА 5041 22 2 15

НА ОСТАВШИЕСЯ МАТЕРИАЛІ СОСТАВЬТЕ ОПИСЬ ЗПТ АКТ В КАКОМ СОСТОЯНИИ ОНИ ПРИНЯТИ ТЧК АКТ ПРИСЛАТЬ ЦАУ = СЕНЧЕНКО

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 "Миколаївський державний історичний архів", оп. 1, спр. 69, арк. 8. Російською мовою. Оригінал.

№ 9

Телеграма директора Миколаївського державного історичного архіву С. З. Каткова до Центрального Архівного Управління СРСР від 6 червня 1934 р. з проханням перевірити прибуття до Ленінграду 11 вагонів із документами Центрального Чорноморського Архіву

МОСКВА УЛИЦА ДВАДЦАТЬ ПЯТОГО ОКТЯБРЯ ПЯТНАДЦАТЬ

ЦЕНТРАРХИВ СССР МАКСАКОВУ

ПРИМИТЕ МЕРЫ КОМАНДИРОВАНИЕМ МОСКОВСКОГО ПРЕДСТАВИТЕЛЯ ЛЕНИНГРАД ВЫЯСНЕНИЮ ПРИБЫТИЯ ТУДА ОДИННАДЦАТИ ВАГОНОВ МАТЕРИАЛОВ ЧЕРНОМОРСКОГО АРХИВА ОТПРАВ-

ЛЕННЫХ [ИЗ] НИКОЛАЕВА ПЕРВОГО МАЯ ПЯТЬ ДВАДЦАТЬ ПЯТОГО ШЕСТЬ И ПРОВЕРКЕ СОСТОЯНИЯ МАТЕРИАЛОВ.

МЕРЫ ОХРАНЫ ПУТИ НЕ ОБЕСПЕЧЕНЫ УПАКОВКА НЕУДОВЛЕТВОРИТЕЛЬНАЯ, ОТПРАВКА БЕЗ АКТОВ И ОПИСЕЙ.

ВАЖНОСТЬ МАТЕРИАЛОВ ОБЯЗЫВАЕТ ПРИНЯТИЮ МЕР

НИКИСТАРХИВ КАТКОВ

Из г. Николаева ул. Шевченко № 64

Николаевский Государственный Исторический Архив

6/VI-1934 р.

№ 371

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 "Миколаївський державний історичний архів", оп. 1, спр. 69, арк. 11. Російською мовою. Оригінал.

№ 10

Супроводжувальний лист від 15 червня 1934 р. № 397 до листа "Кто ответит?" директора Миколаївського державного історичного архіву С. З. Каткова до редакції газети "Правда"

В РЕДАКЦИЮ ГАЗЕТЫ "ПРАВДА"
МОСКВА

При сем препровождаю письмо в Редакцию по вопросу о Черноморском Архиве. Материалы, подтверждающие факты сигнализации, как ЦАУ СССР, так же и ЦАУ УССР имеются в делах Ник.[олаевского] Гос.[ударственного] Исторического Архива.

ПРИЛОЖЕНИЕ: Письмо на 4-х листах.

Директор Ник.[олаевского] ГИА
с комприветом

/КАТКОВ/

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 "Миколаївський державний історичний архів", оп. 1, спр. 69, арк. 18. Російською мовою. Копія.

№ 11

Лист "Кто ответит?" директора Миколаївського державного історичного архіву С. З. Каткова про висвітлення ситуації із вилученням представником ЦАУ СССР І. Т. Швецовим документів Центрального Чорноморського Архіву та вивезення їх з м. Миколаєва до м. Ленінграду у 1934 р., направлений до редакції газети "Правда" 15 червня 1934 р.

КТО ОТВЕТИТ?

“Спасая старые архивные документы, мы сохраняем то оружие, при помощи которого рабочий класс вел, ведет и будет вести борьбу со своим классовым противником”

(М. Н. Покровский)

Исторический спор двух ведомств о передаче архивных материалов Центрального Черноморского Архива тянулся около 2-3-х лет, в результате этого была создана комиссия из представителей ЦАУ СССР тов. Лунца [И. В.], ЦАУ УРСР тов. Герасименко Ф. А. и от Управления Морских Сил Николаевского Военного Порта тов. Оробца [Н. Н.], на которую была возложена ответственная задача по распределению Черноморских архивных материалов сугубо-важного научно-политического значения.

Вышеуказанная комиссия своим протоколом от 2/VII-33 г. [2 июля 1933 года] постановила следующее: архивные фонды и части некоторых фондов за ниже следующие годы: 1800–1860, 1823–1836, 1867–1883, 1829–1831, 1824–1835, 1833–1850, 1787–1798, 1799–1835, 1860–1867, 1805–1836, 1897–1901 передать на хранение в ЦАУ УССР, а все остальные фонды и части фондов передать на хранение ЦАУ СССР – Ленинградскому Областному Морскому Историческому Архиву – “ЛОМИА”.

Создав исторический акт от 2/VII-33 г., скрепленный их подписями, ответственные работники т.т. Лунц и Герасименко решили, что в этом направлении сделали все.

Об этом акте вспомнил ответственный работник ЛОМИА тов. ЛУНЦ только в 1934 г. и направил в Николаев своего научного работника второго разряда гр. Швецова И. Т. В конце февраля или начале марта м-ца [месяца] с/г [сего года], который согласно полномочий ЛОМИА руководил и проводил эту весьма важную государственного значения работу по отбору и отправке материалов в ЛОМИА,

“Таинственное” пребывание этого научного работника II-го разряда гр. Швецова И. Т. не было известно не только Николаевскому Государственному Историческому Архиву, но и соответствующим организациям.

Этот “большой человек” с мандатом ЛОМИА не считал нужным ставить в известность о своем пребывании соответствующие организации.

“Тайное” пребывание гр. Швецова было обнаружено Николаевским Гос. [ударственным] Историческим Архивом согласно отношения ЦАУ УССР от 15/IV-34 г. [15 апреля 1934 года] за № 03/71.

Николаевский ГИА [Государственный Исторический Архив] посетив архивохранилище, где проводил работу гр. Швецов, обнаружил варварское отношение к архивным материалам: небрежная и невежественная упаковка, без описей и реестра, никакой проверки, согласно имевшихся описей, ящики самого худшего качества, каковые не могли гарантировать целостность материалов в пути, все эти обстоятельства понудили Николаевский ГИА срочно сообщить обо всем ЦАУ УССР и Одесскому ОАУ [областная архивная управа].

Числа 7–8-го мая с/г [сего года] прибывшие представители ЦАУ УССР подтвердили правильность сообщения Николаевского ГИА и в своем акте отметили все эти факты, т.-е. [то есть] варварское отношение к учету, упаковке и отправке этих весьма ценных материалов, проводимых гр. Швецовым И. Т., который упорно доказывал, что он выполняет распоряжения своего бывшего начальства, а так же заявил, что в таком виде 1-го мая отправил первую партию архивных материалов в количестве пяти вагонов.

Представители ЦАУ УССР составили акт в присутствии гр. Швецова, которому было предложено подписать [акт], но он от подписи отказался. На этом закончилась работа представителей ЦАУ УССР 7–8-го мая с/г [сего года] в г. Николаеве.

29/V с/г [29 мая 1934 года] гр. Швецов явился в Николаевский ГИА и попросил принять оставшиеся материалы, при этом заявил, что он отправил вторую партию архивных материалов в количестве шести вагонов. Итого одиннадцать вагонов архивных материалов были отправлены без описей и реестра, основной учет – это ящики с отсутствием учета содержимого этих ящиков, не говоря уже о качестве ящиков, из которых без всякого затруднения можно вынуть не только одно дело, но и даже целую вязку дел. Какова дальнейшая судьба такого ценного большого количества архивного материала – неизвестно.

Командированный научный работник Ленинградского Областного Морского Исторического Архива гр-н Швецов недооценил важности возложенной на него ответственной работы. Какую установку дал по этому вопросу член комиссии от ЦАУ СССР тов. Лунц командированному им гр. Швецову трудно здесь судить, но совершившийся факт неоспорим, он должен стать гласностью по всему Советскому Союзу дабы предотвратить могущие быть такого рода безобразия.

Что привело к этому? Наплевательское отношение к исполнению ответственных задач.

Вождь нашей партии тов. Сталин на XVII съезде Партии в своем историческом докладе предупреждал о том, что на идеологическом фронте классовый враг еще не совсем добит и применяет новые формы борьбы, а отсюда и вывод, что мы – коммунисты не должны ослаблять своей большевистской бдительности, а наоборот, освещать все наши недостатки на основе Марксо-Ленинской теории и вести непримиримую большевистскую борьбу со всеми, кто мешает нам проводить эти мероприятия в жизнь.

Считаю, что руководство ЦАУ СССР займется этим делом и виновникам даст по заслугам, в этом есть необходимость ввиду того, что дело Киевского и Полтавского Архивов не послужило уроком для некоторых архивных работников, ибо борьба за сохранение наших архивных материалов – есть борьба за базу создания истории фабрик и заводов.

Пусть знает классовый враг, что исторический архивный материал является одной из важных ценностей социалистической собственности и пролетарский суд может преподнести вполне заслуженную кару за такие действия.

г. Николаев
15-го Июня 1934 г.

Директор
Николаевского ГИА [государственного исторического архива] /КАТКОВ/

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 "Миколаївський державний історичний архів", оп. 1, спр. 69, арк. 19–21. Російською мовою. Копія.

№ 12

Лист Центрального Архивного Управления СРСР директору Николаївського державного історичного архіву С. З. Каткову із відповіддю на його звернення до редакції газети “Правда” від 21 липня 1934 р.
ЦИК СССР

Центральное Архивное Управление
ВОЕННЫЙ ОТДЕЛ

Москва, 12, ул. 25 Октября, 15 21 июля 1934 г. № В-73-4

ДИРЕКТОРУ НИКОЛАЕВСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО ИСТОРИЧЕСКОГО АРХИВА

Тов. КАТКОВУ

На № 397 от 18.VI-с.г.[18 июня 1934 года]¹

По поводу Вашего письма, посланного в редакцию газеты “Правда”, Военный отдел ЦАУ СССР сообщает, что по делу о перевозке из Николаева в Ленинград Центрального Черноморского Архива было произведено обследование особой комиссией, назначенной распоряжением Ц. А. У. [Центрального Архивного Управления].

В результате этого обследования на тов. Швецова за неудовлетворительную организацию упаковки архивных материалов и за отсутствие связи с местными организациями наложено административное взыскание.

Данных о похищении отправленных материалов не установлено и прибывший груз в Ленинград соответствовал упаковочному реестру, составленному Швецовым при отправке материалов из Николаева.

Из подлежащих передаче ЦАУ УССР не были обнаружены в г. Николаеве, при упаковке, материалы следующих трех фондов: 1. Канатного завода (9 ед. хр.), 2. Канцелярии Черноморского департамента по части Богоявленских фабрик (10 ед. хр.) и 3. Канцелярии Черноморского департамента по гражданской части. ЦАУ СССР предложено директору Ленинградского отделения Центрального Исторического Архива принять меры к выявлению при разборке перевезенных из Николаева дел, не заключаются ли в них материалы указанных трех фондов и о присылке их в Николаевский ГИА [Государственный Исторический Архив]. Об этом сообщено ЦАУ УССР.

Начальник Военного Отдела ЦАУ СССР

/Буберг/

Державний архів Миколаївської області, ф. Р-87 “Миколаївський державний історичний архів”, оп. 1, спр. 69, арк. 31. Російською мовою. Оригінал.

¹ Дату [18 июня 1934 года] вказано помилково, лист С. З. Каткова зареєстрований 15 червня 1934 р. у Миколаївському державному історичному архіві.

№ 13

Список фондів Центрального Чорноморського архіву, описаних у травні 1928 р. спеціалістами Миколаївського Окружного Архівного Управління інспектором-інструктором Костіним С. П., діловодом Калитою М. К. та архівістом Лучинським І. Я.¹

(у списку вказано, що для визначення характеру матеріалів переглядалося лише по декілька справ з кожного фонду)

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
1	Канцелярія будівництва міста Миколаєва	1787–1797	4,25	Замовлення матеріалів для будівництва суден типу запорізьких човнів; про розрахунки з підрядниками за виконання будівельних робіт у Богоявленську; про поселення у слободі Воскресенській безпаспортних людей, присланих з Катеринославського намісництва; відомості про кількість майстрових, нижчих воїнських чинів, поселян, полонених турок та мешканців Миколаєва і Богоявленська за 1790-1792 рр. тощо.
2	Миколаївське адміралтейське правління	1792–1797	5,5	Журнали
3	Управління Чорноморських Адміралтейських поселень	1800–1863	2,5	Списки господарів-одноосібників; судові справи; відомості про врожаї; статистичні матеріали про поселення Богоявленськ, Покровськ, Воскресенськ, Калинівку і Висунськ; документи про звільнення Чорноморських адміралтейських поселян з морського відомства (1859); списки поселян; відомості про відведення земельних ділянок для будівництва будинків поселян; відомості про вибори сільських старост; розпорядчі документи начальників з виконання робіт поселянами в Миколаївському Адміралтействі тощо.
4	Дирекція Богоявленських казенних фабрик	1823–1835	1,0	Документи про виробництво снастей та вітрил для потреб Чорноморського флоту.
5	Канцелярія Чорноморського департаменту			

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
	Частина 1. Розпорядча.	1804–1834	4,0	Документи про навчання юнг і гардемаринів в училищі флотських юнг та кадетському корпусі; про переведення та звільнення від служби офіцерів і чиновників; про замовлення машин для поглиблення фарватеру; листування про якість транспортних суден; про озброєння суден і човнів Чорноморського флоту тощо.
	Частина 2. Виконавча.	1806–1832	11,5	Документи про пошук місця у Спаському урочищі для спорудження елінгів для будівництва кораблів і фрегатів; про виконання робіт у чорноморських портах; про прихід і відхід комерційних суден тощо.
	Частина 3. Будівельна.	1803–1832	3,0	Документи про будівництво маяків на Чорноморському та Азовському узбережжі; про будівництво казарм у Севастополі та Ізмаїлі; про планування вулиць у м. Миколаєві; про спорудження у Миколаєві обсерваторії (плани, кошториси та документи про виконання робіт); про спорудження казенних будинків у чорноморських портах; про перебудову Адміралтейського собору у Миколаєві тощо.
	Частина 4. Господарча.	1805–1833	6,0	Характеристику документів не наведено
	[Архівні матеріали по різних частинах]	1799–1832	2,5	Документи про постачання матеріалів і провіанту для Чорноморських портів; Укази Сенату про утворення Головного Управління Чорноморського флоту і портів (1832) тощо.
6	Чорноморська тимчасова рахункова комісія	1823–1826	0,5	Характеристику документів не наведено
7	Канцелярія Головного командира Чорноморського флоту і портів			

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
	[Журнали вхідних і вихідних паперів]	1832–1844 1855–1884 1812–1832	13,5 12,5	Листування про звільнення Чорноморських адміралтейських поселенців з морського відомства (1859–1860), документи про заснування адміралтейських поселень у 1784 р.
	Стіл 1-й	1824–1853	8,0	Документи про підпорядкування поселенців північної сторони м. Севастополя адміністративному і поліцейському управлінню Севастопольського цивільного начальства; про ділянки землі чинів морського відомства; листування про адміралтейські поселення тощо.
	Стіл 2-й.	1830–1860	8,0	Документи про затвердження Генерального плану Миколаївського Адміралтейства; про землетрус у м. Миколаєві (1838); про придбання земель для морського відомства у м. Севастополь; листування про проекти креслень м. Севастополь (1838–1840) тощо.
8	Штаб Головного Командира Чорноморського флоту і портів	1875–1885	120,5	Документи про призначення суден в плавання; про призначення пенсій відставним військовослужбовцям; про виключення осіб із морських навчальних закладів тощо.
	Частина 1. Розпорядча.	1871–1878	3,0	Характеристику документів не наведено
	Частина 2. Слідча.	1873–1878	1,25	Характеристику документів не наведено
9	Канцелярія Начальника Штабу Управління Чорноморського флоту і портів	1832–1860	10,0	Характеристику документів не наведено
10	Головне Управління Чорноморського флоту і портів			
	Чергування – Стіл 1-й.	1803–1860	16,0	Документи про переведення унтер-офіцерів за вислугу років у цивільні чини; про призначення пенсій вдовам та дітям чиновників; про при ймання

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
				дітей дворян до морських навчальних закладів; про надання дворянства синам військовослужбовців; про заготівлю матеріалів для потреб морського відомства тощо.
	Чергування – Стіл 2-й.	1845–1860	9,75	Документи про рекрутські набори; про організацію догляду за пораненими; про ліквідацію цеху вільних майстрових; про повернення нижчих чинів з полону тощо.
	Чергування – Стіл 3-й.	1824–1864	25,25	Характеристику документів не наведено
	Чергування – Штаб.	1830–1845	5,25	Характеристику документів не наведено
	Гідрографічна частина Штабу Чорноморського флоту і портів	1830–1871	12,0	Характеристику документів не наведено
	Будівельна частина	1852–1875	23,0	Документи про спорудження у Миколаївському адміралтействі артилерійських майстерень; про будівництво елінгів для броненосного суднобудування; про ремонт Інгульського мосту, дівочої гімназії та інших казенних будинків у м. Миколаїв; про відкриття в у Миколаєві лісопильного заводу тощо.
	Комісаріатська частина:	1883–1884	2,0	Характеристику документів не наведено
	а) Відділення 2-е	1833–1860	8,0	
	б) Відділення 3-е	1842–1860	1,0	
	Медична частина.	1871-1885	9,0	Характеристику документів не наведено
	Помічник юрисконсульта Морського Міністерства при Головному Командирові	1872	0,5	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
	Чинovníк 5-го класу для закінчення справ і рахунків Чорноморського відомства	1862–1867	1,5	Характеристику документів не наведено
11	Тимчасова комісія для здійснення контролю за діяльністю установ Головного управління Чорноморського флоту і портів та ревізії справ	1837–1863	18,0	Характеристику документів не наведено
12	Дирекція маяків і лоцій Чорного і Азовського морів	1886–1892	6,0	Характеристику документів не наведено
13	Комітет, заснований для видачі морським чинам винагород за втрачене майно у Севастополі і Керчі	1855–1857	3,5	Документи про видачу компенсацій нижчим чинам і офіцерам за втрачене під час Кримської війни майно (1855)
14	Штаб флоту і портів Чорного і Каспійського морів	1871–1894	33,5	Характеристику документів не наведено
15	Чорноморська артилерійська експедиція	1789–1860	21,5	Характеристику документів не наведено
16	Чорноморська кораблебудівна експедиція	1780–1860	36,75	Документи про заготівлю машин, частин, обладнання для суден та обмундирування для військ тощо.
17	Тимчасова експедиція по частині кораблебудування	1810–1852	11,5	Документи про заготівлю матеріалів і частин для кораблебудування тощо.
18	Тимчасове відділення	1842–1862	3,0	Листування про проведення водопроводу у м. Миколаїв (1822–1824); про будівництво у Миколаєві будинків для військових і арештантів; документи про бунти арештантів тощо.
19	Рахунковий кораблебудівельний комітет, інтендантство Головного Управління Чорноморського флоту і портів	1829–1869	2,0	Документи про придбання машин для суден за кордоном, про огляд кораблів тощо.

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
20	Чорноморська казначейська експедиція	1805–1813	0,5	Характеристику документів не наведено
21	Канцелярія обер-інтенданта Чорноморського флоту і портів	1835–1859	24,0	Характеристику документів не наведено
22	Головне Управління Чорноморського флоту і портів, по інтендантству			
	Стіл 1-й. Будівельне відділення.	1824–1836	2,3	Документи про спорудження доку за Інгульським мостом у м. Миколаїв тощо.
	Стіл 2-й. Будівельне відділення.	1821–1837	2,5	Документи про проведення у м. Миколаїв водопроводу із Спаська; про будівництво казенних будинків тощо.
	Казначейство	1842–1865	1,0	Характеристику документів не наведено
	Головна стройова команда (інтендантство)	1829–1831	1,0	Характеристику документів не наведено
23	Тимчасова експедиція по частині комісаріатській	1811–1850	1,5	Документи про заготівлю матеріалів для заводів і флоту, укладення угод тощо.
24	Медична експедиція	1806–1827	2,0	Характеристику документів не наведено
25	Головний лікар Чорноморського флоту	1827	2,0	Характеристику документів не наведено
26	Канцелярія Штабу Чорноморського флоту і портів. Медичне відділення	1830–1866	8,0	Характеристику документів не наведено
27	Комісаріатська експедиція Чорноморського флоту і портів. Відділення 1-ше.	1833–1860	38,0	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
28	Чорноморська господарська експедиція			
	– по будівельній частині	1818–1838	5,0	Характеристику документів не наведено
	– по частині офіцерській	1802–1832	5,0	Документи про прийняття на службу та звільнення тощо.
	– по частині нижчих чинів	1818–1831	5,0	Характеристику документів не наведено
	– по провіантському довольствію	1808–1829	1,25	Характеристику документів не наведено
29	Обер-контролер Головного Управління Чорноморського флоту і портів	1828–1834	0,15	Характеристику документів не наведено
30	Чорноморське Депо мап	1808–1831	2,75	Характеристику документів не наведено
31	Друкарня Гідрографічного Депо	1839–1848	0,15	Характеристику документів не наведено
32	Канцелярія Командира Дунайських портів	1847–1856	1,75	Характеристику документів не наведено
33	Штаб Командира Дунайських портів і флотилії по частині розпорядчій	1848–1856	3,75	Характеристику документів не наведено
34	Контора Дунайського порту	1834–1851	1,5	Характеристику документів не наведено
35	Господарська контора Дунайського порту	1848–1857	1,0	Характеристику документів не наведено
36	Сухумська морська станція	1857–1867	0,75	Характеристику документів не наведено
37	Костянтинівська морська станція	1858–1867	0,5	Характеристику документів не наведено
38	Контора над Батумським портом	1880–1905	2,0	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
39	Начальник загону суден і завідувач Очаківським портом	1877–1878	0,25	Характеристику документів не наведено
40	Капітан над Сулинським портом з правами коменданта міста	1877–1879	0,25	Характеристику документів не наведено
41	Канцелярія Командира Південного округу Морської будівельної частини	1838–1859	5,0	Листування про будівництво мосту у м. Миколаїв, про відвід землі монастирю у м. Херсон тощо.
42	Господарський комітет Південного округу Морської будівельної частини	1821–1861	42,5	Документи про будівництво у м. Миколаїв канатного і ракетного заводів; про влаштування у Спаську (Миколаїв) басейну, водопроводу, набережної; про спорудження різних будинків у Миколаївському та Керченському адміралтействах; будівництво у м. Севастополь будинку для начальника флоту; про будівництво казарм в Ізмаїлі; про ремонт елінгів у Миколаєві тощо. До фонду також належали документи структурних підрозділів Господарського комітету: розпорядчої, контрольної, ексекторської частин, бухгалтерії, креслярні, відділення з питань сухих доків, відділення з питань Лазаревського адміралтейства, відділення з будівництва казарм у Севастополі купцем Панпуловим.
43	Штаб Командира Севастопольського порту	1824–1861	8,0	До фонду належали документи Кригс-комісаріатської (1856–1861), обер-провіантмейстерської (1855–1858), воєнно-судової (1824–1853) частин та безпосередньо штабу (1838–1855).
44	Канцелярія Командира Севастопольського порту	1853–1860	0,75	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
45	Контора Севастопольського порту	1805–1911	156,0	До фонду належали документи відділень і частин Севастопольської портової контори. Відділення 1-ше: з ремонту і постачання (1899–1909); з бухгалтерії (1886–1908), з нового суднобудування і ремонту (1899–1906); Будівельний стіл (1888–1909); з постачання матеріалів шкіперської частини (1899–1910); Заготівельний стіл (1899–1901); Казначейське відділення (1853–1861); із завідування морською частиною у м. Севастополь (1845–1910); Комісаріатська частина (1906–1907); Головний інженер-механік (1891–1908); Стіл нарядів Механічної частини (1901–1908); Відділення 2-е: в частини обмундирування (1897–1908); Контора Головного мінера (1887–1907); Контора з мінерної частини (1891–1901); Канцелярія Головного корабельного інженера Севастопольського порту (1884–1908).
46	Севастопольський морський шпиталь	1852–1865	1,75	До фонду належали документи Шпитальної частини Севастопольського морського шпиталю (1852–1861) та Головного лікаря Севастопольського морського шпиталю (1855–1865).
47	Технічний комітет зі спорудження сухих доків у Севастополі і Лазаревського адміралтейства	1852–1858	0,25	Характеристику документів не наведено
48	Канцелярія Начальника портових рот у Миколаєві	1852–1859	1,0	Характеристику документів не наведено
49	Штаб Головного командира Миколаївського порту	1832–1879	45,25	До фонду належали документи структурних частин Штабу Головного командира Миколаївського порту Канцелярії чергування (1832–1845); у частині судовій і слідчій (чергування) (1866–1870) та безпосередньо Штабу Головного командира (1840–1879).

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
50	Управління Миколаївського порту	1852–1885	85,0	До фонду належали документи Гідрографічної (1852-1885), Артилерійської (1860–1885), Комісаріатської (1860–1883) частин. У тому числі про проміри глибин, топографічні зйомки, влаштування маяків, призначення і звільнення службовців тощо.
51	Миколаївська портова контора	1860–1918	250,0	До фонду належали документи відділень і частин Миколаївської портової контори. Відділення 1-ше: Корабельна (1886–1907), Інструментальна (1877–1901), Заготівельна (1883–1909), Господарська (1910–1913), майстрових і працівників (1886–1908) частини. Відділення 2-е: бухгалтерія (1881–1915), Стройова (1886–1916), Мінерна (1889–1899), Комісаріатська (1908–1909), Грошова (1889–1911), Артилерійська (1881–1894), Матеріально-продовольча (1886–1907), Господарська (1910–1916), Судової повинності (1898–1918), Земель і садів морського відомства (1895–1918), будівельна (1891–1920) частини. У тому числі у фонді зберігались документи про спорудження будинку для Центрального Чорноморського архіву у м. Миколаїв, а також документи про землі морського відомства у Миколаєві і Богоявленську, про створення музею мистецтв ім. В. В. Верещагіна у Миколаєві, про відкриття біологічної станції у Миколаєві тощо.
52	Корабельний інженер Миколаївського порту	1871–1890	4,5	Характеристику документів не наведено
53	Старший інженер-механік Миколаївського порту	1900–1910	1,5	Характеристику документів не наведено
54	Інженер-будівельник Миколаївського порту	1892–1911	4,0	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
55	Завідувач кадрами майстрових Миколаївського порту	1876–1910	4,5	Документи про прийняття і звільнення майстрових Миколаївського порту, про видавання паспортів тощо.
56	Завідувач казенними садами і землями морського відомства у м. Миколаїв	1868–1919	3,0	Документи про відведення різним установам і особам земельних ділянок, про експлуатацію земель і садів, про спорудження купалень, будинків, про господарське управління землями, садами і будинками.
57	Контора Миколаївського морського шпиталю	1835–1910	45,0	До фонду належали документи Врacheбного, Господарського та 1-го відділення Миколаївського морського шпиталю.
58	Призова комісія Миколаївського порту	1877– [дату не наведено]	1,5	Характеристику документів не наведено
59	Архів Таганрозького порту	1771–1801	2,5	Характеристику документів не наведено
60	Архів Головного управління Чорноморського флоту і портів	1832–1911	14,0	Характеристику документів не наведено
61	Архів Херсонського порту	1804–1828	2,75	Характеристику документів не наведено
62	Ізмаїльський портовий архів	1801–1854	4,75	Характеристику документів не наведено
63	Комісія Військового суду Севастопольського порту	1856–1861	0,5	Характеристику документів не наведено
64	Канцелярія Військово-морського прокурора при Миколаївському військово-морському суді	1826–1882	1,5	Документи про нагляд за приведенням до виконання вироків військово-морського суду та діями слідчих.
65	Миколаївський військово-морський суд	1869–1892	14,0	Судові справи про звинувачення у невиконанні розпоряджень начальства, крадіжках, самовільних відлучках, втечах, вбивствах, нанесенні образ офіцерів і начальників, переховуванні втікачів та інші.

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
66	Військово-морський суд Севастопольського порту	1892–1903	12,0	Судові справи про звинувачення у самовільних відлучках, нанесенні образ начальству, крадіжках, розтратах казенних коштів, втечах, невідповідному несенню караульної служби та інші.
67	Екіпажеські суди	1890–1907	4,5	Судові справи про звинувачення у втечах, невиконанні розпоряджень начальства, розтратах, поганому чергуванні та інші.
68	Севастопольське училище для дочок нижчих чинів Чорноморського відомства	1826–1836	0,25	Характеристику документів не наведено
69	Миколаївське флотське училище	1818–1885	2,5	Характеристику документів не наведено
70	Миколаївське училище для дочок нижчих чинів Чорноморського відомства	1827–1881	2,0	Характеристику документів не наведено
71	Чорноморське артилерійське училище	1830–1858	1,0	Характеристику документів не наведено
72	Миколаївська реміснича портова школа	1862–1914	3,0	Характеристику документів не наведено
73	Завідувач тимчасовим учбовим класом у м. Миколаїв	1860–1867	0,1	Характеристику документів не наведено
74	Начальник морських баркасних команд у Сухумі	1868	0,25	Характеристику документів не наведено
75	Таганрозький комісіонер Чорноморського відомства	1817–1861	1,75	Характеристику документів не наведено
76	Управління Одеського комісіонера Чорноморського відомства	1810–1861	1,25	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
77	Управління Санкт-Петербурзького комісiонера Чорноморського відомства	1843–1860	0,5	Характеристику документів не наведено
78	Управління Московського комісiонера Чорноморського відомства	1838–1861	0,25	Характеристику документів не наведено
79	Кременчуцький комісiонер Чорноморського відомства	1790–1826	0,25	Характеристику документів не наведено
80	Ростовський комісiонер Чорноморського відомства	1851–1855	0,15	Характеристику документів не наведено
81	28-й флотський екіпаж	1886–1907	12,0	Документи про управління екіпажем, списки офіцерів, новобранців, вахтові журнали, документи про суди над нижчими чинами тощо.
82	29-й флотський екіпаж	1832–1861, 1891–1907	18,0	Те саме.
83	30-й флотський екіпаж	1842–1858, 1860–1905	9,5	Те саме.
84	31-й флотський екіпаж	1855–1860, 1886–1908	15,25	Те саме.
85	32-й флотський екіпаж	1852–1861, 1889–1906	8,75	Те саме.
86	33-й флотський екіпаж	1816–1860, 1886–1906	14,5	Те саме.
87	34-й флотський екіпаж	1853–1859, 1887–1906	6,25	Те саме.

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
88	35-й флотський екіпаж	1844–1859, 1899–1906	12,25	Те саме.
89	36-й флотський екіпаж	1828–1859, 1892–1906	10,0	Те саме.
90	37-й флотський екіпаж	1846–1859, 1904–1908	7,75	Те саме.
91	38-й флотський екіпаж	1853–1859	0,75	Те саме.
92	39-й флотський екіпаж	1840–1861	1,5	Те саме.
93	40-й флотський екіпаж	1852–1860	2,0	Те саме.
94	41-й флотський екіпаж	1853–1856	0,5	Те саме.
95	42-й флотський екіпаж	1811–1860	4,5	Те саме.
96	43-й флотський екіпаж	1840–1858	2,25	Те саме.
97	1-й Чорноморський зведений флотський екіпаж	1860–1866	13,5	Характеристику документів не наведено
98	2-й Чорноморський зведений флотський екіпаж	1861–1866	13,5	Характеристику документів не наведено
99	3-й Чорноморський зведений флотський екіпаж	1856–1863	4,5	Характеристику документів не наведено
100	1-й Чорноморський флотський екіпаж	1873–1891	40,0	Характеристику документів не наведено
101	2-й Чорноморський флотський екіпаж	1873–1892	43,0	Характеристику документів не наведено
102	3-й Чорноморський флотський екіпаж	1878	1,25	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
103	Чорноморський екіпаж. Казначейська частина	[аркуш пошкоджено]–1873	24,5	Характеристику документів не наведено
104	2-й Учбовий морський екіпаж	1838–1861	6,6	Характеристику документів не наведено
105	Миколаївський флотський полуекіпаж	1908–1916	16,0	Характеристику документів не наведено
106	Миколаївський портовий екіпаж	1860–1866	1,75	Характеристику документів не наведено
107	4-й ластовий екіпаж	1850–1865	6,5	Характеристику документів не наведено
108	5-й ластовий екіпаж	1834–1858	1,0	Характеристику документів не наведено
109	9-й ластовий екіпаж	1823–1849	5,5	Характеристику документів не наведено
110	10-й ластовий екіпаж	1827–1852	7,75	Характеристику документів не наведено
111	11-й ластовий екіпаж	1829–1852	6,0	Характеристику документів не наведено
112	12-й ластовий екіпаж	1803–1854	4,5	Характеристику документів не наведено
113	Ластова бригада Чорноморського флоту	1852–1857	1,0	Характеристику документів не наведено
114	1-ша та 2-га бригади ластових і робочих екіпажів	1829–1847	2,0	Характеристику документів не наведено
115	Інспектор ластових екіпажів	1831–1858	7,5	Характеристику документів не наведено
116	Інспектор робочих екіпажів	1828–1856	6,0	Характеристику документів не наведено
117	Інспектор робочих екіпажів і арештантських рот	1824–1838	1,75	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
118	11-й робочий екіпаж	1829–1862	6,25	Характеристику документів не наведено
119	12-й робочий екіпаж	1828–1862	6,0	Характеристику документів не наведено
120	13-й робочий екіпаж	1827–1859	4,25	Характеристику документів не наведено
121	14-й робочий екіпаж	1827–1858	5,5	Характеристику документів не наведено
122	15-й робочий екіпаж	1827–1858	4,75	Характеристику документів не наведено
123	16-й робочий екіпаж	1827–1842	2,0	Характеристику документів не наведено
124	19-й робочий екіпаж	1855–1859	1,25	Характеристику документів не наведено
125	Завідувач 4-м, 10, 12, 14 ластовими екіпажами і портовими ротами	1861–1866	0,75	Характеристику документів не наведено
126	1-ша бригада ластових і робочих екіпажів	1827–1846	4,0	Характеристику документів не наведено
127	2-га бригада 4-ї флотської дивізії по управлінню у Миколаєві флотськими екіпажами і кадрами	1846–1851	2,5	Характеристику документів не наведено
128	Начальник Дивізії Чорноморських флотських екіпажів	1854–1861	2,0	Характеристику документів не наведено
129	1, 2, 3, 4, 5 бригади 5-ої флотської дивізії	1854–1858	0,25	Характеристику документів не наведено
130	Чорноморська рота флотських кадетів	1852–1862	0,5	Характеристику документів не наведено
131	Морські юнкерські класи у м. Миколаїв	1872–1880	2,5	Характеристику документів не наведено
132	Севастопольські морські арештантські роти	1854–1858	0,5	Формулярні списки офіцерів, накази про відправку арештантів тощо.

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
133	Миколаївські морські арештантські роти	1823–1857	2,5	Статейні списки арештантів, документи про відправку злочинців у різні губернії, документи про звільнення офіцерів і нижчих чинів зі служби тощо.
134	Ізмаїльська інженерна команда	1838–1856	0,5	Характеристику документів не наведено
135	Миколаївська інженерна команда	1838–1860	2,0	Документи про спорудження будинків у Миколаївському адміралтействі, влаштування пристані на р. Буг, про проведення телеграфних ліній між Очаковом, Херсоном і Одесою, про будівництво у Миколаєві ливарного заводу тощо.
136	Чорноморська музична команда	1825–1864	0,25	Характеристику документів не наведено
137	Миколаївська економічна команда	1832–1841	0,5	Характеристику документів не наведено
138	Чорноморська штурманська рота	1800–1855	6,25	Характеристику документів не наведено
139	Інспектор Корпусу штурманів Чорноморського відомства	1826–1838	3,0	Характеристику документів не наведено
140	Арсенальна № 7 рота	1854–1858	0,25	Характеристику документів не наведено
141	Військово-робоча № 7 рота Південного округу Морської будівельної частини	1839–1853	1,0	Формулярні списки нижчих чинів і офіцерів, документи про звільнення зі служби тощо.
142	Військово-робоча № 9 рота Південного округу Морської будівельної частини	1849–1857	0,5	Те саме.
143	Портова комісаріатська № 9 рота	1851–1856	0,5	Характеристику документів не наведено
144	Портова комісаріатська № 10 рота	1855–1860	0,25	Характеристику документів не наведено
145	Кінна портова № 12 рота	1855–1860	0,25	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
146	Портова служительська № 13 рота	1852–1860	0,25	Характеристику документів не наведено
147	Миколаївські портові кінні №№ 11 і 24 роти	1857–1859	0,25	Характеристику документів не наведено
148	Портова № 27 рота	1852–1857	0,25	Характеристику документів не наведено
149	Портова 15-та рота маяків	1850–1860	0,5	Характеристику документів не наведено
150	Портова № 22 рота	1852–1860	0,25	Характеристику документів не наведено
151	Портова служительська № 14 рота	1855– [дата не розбірливо]	0,25	Характеристику документів не наведено
152	Портова № 28 рота	1848–1857	0,25	Характеристику документів не наведено
153	Портова № 34 рота	1843–1858	0,25	Характеристику документів не наведено
154	Портова Адміралтейська рота	1852–1859	0,25	Характеристику документів не наведено
155	Запасні роти 4-ої і 5-ої флотської дивізії	1851–1856	0,5	Характеристику документів не наведено
156	Портова № 23 рота	1852–1858	0,25	Характеристику документів не наведено
157	4-й Морський полк	1803–1813	0,25	Характеристику документів не наведено
158	Артилерійська лабораторна № 2 рота	1846–1859	0,75	Характеристику документів не наведено
159	Арсенальна № 6 Миколаївська артилерійська рота	1838–1856	1,25	Характеристику документів не наведено
160	Канцелярія завідувача Севастопольськими портовими ротами	1853–1856	0,5	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
161	Рушукський загін морських команд	1877–1879	1,0	Характеристику документів не наведено
162	Штаб завідувача морськими командами на північній стороні м. Севастополь	1853–1856	0,25	Характеристику документів не наведено
163	Начальник артилерії Чорноморського флоту	1832–1860	9,25	Характеристику документів не наведено
164	Учбовий загін	1903–1916	4,0	Характеристику документів не наведено
165	Тимчасовий командувач зведеним загonom	1893	0,5	Характеристику документів не наведено
166	Штаб Чорноморської флотської дивізії	1891–1904	9,75	Документи про призначення і переведення офіцерів, постачання суден і команд зброєю, журнали вхідної і вихідної кореспонденції, грошові відомості тощо.
167	Старший флагман Чорноморської флотської дивізії	1891–1904	8,25	Програми плавання, документи про прийом новобранців, рапорти тощо.
168	Штаб командувача практичною ескадрою Чорного моря	1887–1903	2,75	Характеристику документів не наведено
169	Молодший флагман Чорноморської практичної ескадри	1888–1906	0,75	Характеристику документів не наведено
170	Тимчасовий завідувач тимчасово залишених морських команд на узбережжі Севастополя	1893–1907	4,5	Характеристику документів не наведено
171	Бригадний командир по управлінню робочими екіпажами і арештантськими ротами	1834–1858	3,5	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
172	Кадри постійних майстрових і робочих Миколаївського порту	1862–1876	1,5	Характеристику документів не наведено
173	Військова виправна плавуча в'язниця морського відомства	1890–1907	3,25	Характеристику документів не наведено
174	Інспектори чорноморських команд	1873–1878	0,15	Характеристику документів не наведено
175	Канцелярія морських команд у Керчі	1824–1863	1,0	Характеристику документів не наведено
176	Учбова артилерійська команда Чорноморського флоту	1881–1887	0,75	Характеристику документів не наведено
177	Командувач Дунайською гребною флотилією	1854–1856	0,5	Характеристику документів не наведено
178	Начальник практичного мінерного заgonу	1833–1836	0,25	Характеристику документів не наведено
179	Командувач заgonу гвинтових корветів	1855–1859	0,25	Характеристику документів не наведено
180	Начальник приморської оборони м. Одеса	1876–1878	1,25	Характеристику документів не наведено
181	Начальник заgonу військових суден у Керчі	1877–1878	0,5	Характеристику документів не наведено
182	Начальник учбового заgonу Чорноморської флотилії	1869–1871	0,25	Характеристику документів не наведено
183	Запасний батальйон Дунайської гребної флотилії	1847–1856	0,25	Характеристику документів не наведено
184	Начальник 3-го запасного батальйону	1853	0,15	Характеристику документів не наведено
185	Севастопольське Депо	1855–1858	0,15	Характеристику документів не наведено

№ за п.	Назва фонду	Крайні дати фонду	Обсяг фонду у лінійних метрах	Стисла характеристика документів у фонді
186	Очаківське Депо	1833–1842	0,15	Характеристику документів не наведено
187	Чорноморська гребна флотилія	1800–1803	0,25	Характеристику документів не наведено
188	Архівні матеріали основних діловодних фондів різних кораблів, корветів, шхун, яхт, пароплавів, канонерських човнів та інших суден	1811–1913	38,0	Характеристику документів не наведено
189	Рекрутські списки, формулярні і послужні списки адміралів, генералів, офіцерів та нижчих чинів	1789–1913	102,0	Характеристику документів не наведено
190	Судові шханечні (корабельні) і вахтові журнали	1850–1876	44,0	Характеристику документів не наведено
191	Справи про рух суден	1809–1835	2,25	Характеристику документів не наведено
192	Друковані видання: зводи законів, накази тощо		207,0	
193	Інженер для видачі нарядів Севастопольського порту	1905–1911	3,75	Характеристику документів не наведено
194	Севастопольська призова комісія	1853–1866	0,75	Характеристику документів не наведено
РАЗОМ 1889,35 лінійних метрів				

¹ Держархів Миколаївської обл., ф. Р–87 “Миколаївський державний історичний архів”, оп. 1, спр. 69, арк. 32–39.

№ 14

**Біографічна довідка на директора
Миколаївського державного
історичного архіву Каткова Семена
Захаровича**

Катков Семен Захарович народився у 1883 р. в с. Широке Єлисаветградського району Миколаївської області (нині Кіровоградська область) в єврейській родині селян-бідняків. Розпочав трудову діяльність слюсарем на одному з Миколаївських заводів. У період з липня 1918 р. по липень 1919 р. був членом партії меншовиків. У липні 1919 р. виїхав з Миколаєва до колонії Ефінгар, де працював машиністом на млині Гармана. Повернувся до Миколаєва у березні 1920 р. і поступив на суднобудівний завод “Наваль” слюсарем. У 1926 р. вступив до лав партії більшовиків. З 8 серпня 1932 р. до 27 серпня 1934 р. очолював Миколаївський державний історичний архів. У 1934 р. став директором заводу “Незаможник”. Арештований 14 березня 1938 р. Звинувачений у тому, що в період 1918–1919 рр. був активним членом антирадянської організації меншовиків, а з переходом у 1923 р. організації меншовиків до нелегальної діяльності, залишався її учасником до моменту арешту. Також звинувачений у тому, що в 1926 р. з “двуручнической” метою вступив до ВКП(б) і здійснював підривну роботу в інтересах антирадянської троцькістської організації, до якої примкнув у 1936 р., спрямовану на зрив виробничої діяльності заводу “Незаможник”. У справі вказано, що слідство тривало надто довго: наявні документи про неодноразові звернення УДБ УМКВС до НКВС СРСР щодо подовження строку провадження слідства і утримання Каткова С. З. під вартою. Катков С. З. не визнав себе винним по жодному з пунктів звинувачення. Засуджений 11 жовтня 1939 р. за статтями 54-10 частина 1 та 54-11 УК УСРР до 5 років заслання до одного з районів Казахстану (конкретне місце заслання не вказано). 4 листопада 1996 р. справу Каткова С. З. переглянуто прокуратурою Миколаївської області. Аналіз матеріалів підтвердив відсутність як доказів належності Каткова С. З. до будь-якої контрреволюційної підпільної організації, так й існування такої організації взагалі. Встановлено, що Катков С. З. був “репресований незаконно” та “з політичних мотивів”. Каткова С. З. реабілітовано відповідно до Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій” від 17 квітня 1991 р., але жодних відомостей про звільнення, подальшу долю Каткова С. З. чи його родичів не було встановлено¹.

¹ Держархів Миколаївської обл., ф. Р–5859 “Управління Служби безпеки України в Миколаївській області”, оп. 2, спр. 2295, арк. 2, 4, 13, 14, 16–17, 24–42, 44–50, 58, 106–117.

Статья освещает формирование архива Черноморского флота Русской империи в Николаеве в течение XIX ст. – начале XX ст., состав и содержание его фондов, вывоза Центрального Черноморского военно-морского архива из Николаева к Ленинграду 1934 года, борьбу директора Николаевского государственного исторического архива С. З. Каткова за передаваемость определенных протоколом ЦАУ СССР и ЦАУ УССР фондов на хранение к архивам Украины.

Ключевые слова: Николаевский портовый архив; Центральный Черноморский архив; Центральный Черноморский военно-морской архив; архив Черноморского флота Русской империи.

This article covers the formation of the archives of Black Sea Fleet of the Russian Empire in Nikolaev during the XIX - early XX century, as well as their structure, content of their funds. It describes the transfer of the Central Black Sea naval archives from Nikolaev to Leningrad in 1934 and the struggle of director of the State Historical Archives, S.Z. Katkov, for transmission of the funds defined by Central Archival Administration of the USSR and Ukrainian SSR protocols for safekeeping in the archives of Ukraine.

Keywords: Nikolaev port archive; Central Black Sea archive; Central Black Sea naval archives; archives of the Black Sea Fleet of the Russian Empire.